tweemaandelijks stripinformatieblad *juni / juli 1996* 87

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van onderstaande stripwinkels. Verantwoordelijke uitgever: Stichting Zet.El

ALKMAAR
BOOKERS & STRIPPERS
Boterstraat 19
1811 HP / 072 - 5121916

AMSTERDAM
LAMBIEK
Kerkstraat 78
1017 GN / 020 - 6267543

RICHARD
Rombout Hogerbeetstraat 78
1052 HX / 020 - 68442923

ANTWERPEN
BEO
Hopland 15
2000 / 03 - 2332536

SNOEK
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 6684764

APELDOORN
DE TWEEDE LEZER
Eerste Wormenseweg 102
7331 DK / 055 - 5427202

BUDDY'S
Meir 125 (1e verd.)
2000 / 03 - 2321631

MEKANIK STRIP
Sint Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 2342347

ARNHEM
DE NOORMAN
Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 4420909

ASSEN
PLOK. STRIPS EN EH...
Zaagmolen 31 DINGES!
9401 BR / 0592 - 313292

BERGEN OP ZOOM
GILLES DE GEUS
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 247462

BEVERWIJK
MICHEL STRIPS
Zwarte Markt (Hal 6)
(za. & zo.) / 079 - 3310128

BREDA
FRANKA
Torenstraat 9 (passage)
4811 XV / 076 - 5214153

BRUGGE
DE STRIEP
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 337112

BRUSSEL
HET B-GEVAAR
Greepstraat 15
1000 / 02 - 5131486

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 2126097

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 6145530

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104-c
2512 AZ / 070 - 3634115

MIEKE'S STRIPTIEK
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 3650738

PANDA
Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 3635950

WALK IN
Herengracht 11
2511 EG / 070 - 364336

DELFT
BUL SUPER
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 2126097

DEN BOSCH
SPIRIT
Hinthamerstraat 90
5211 MS / 073 - 6145530

DEN HAAG
HAAGSE STRIPSHOP
Wagenstraat 104-c
2512 AZ / 070 - 3634115

MIEKE'S STRIPTIEK
Chasséstraat 71
2518 RW / 070 - 3650738

PANDA
Frederikstraat 955 - 959
2514 LJ / 070 - 3635950

WALK IN
Herengracht 11
2511 EG / 070 - 364336

DEN HELDER
BOEKIE
Reigerstraat 24
1781 VH / 02230 - 612377

DORDRECHT
SJORS
Schefferspleln 1
3311 EJ / 078 - 6142012

EINDHOVEN

superstrip speciaalzaak
Kleine Berg 33
5611 JS / 040 - 2441882

GEEL
ALFA STRIP
Nieuwstraat 12
2440 / 014 - 584380

GENT
PIERKE
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 2277086

GOES
HET PAARD VAN TROJE
Langevorststraat 2
4461 JP / 01100 - 214691

DE POORT
Nederkouter 137
9000 / 09 - 2253128

DE SCHAAR
Serpentstraat 26 - 28
9000 / 09 - 2255091

GRONINGEN
LAND VAN LANGVERGETEN
Nieuwe Ebbingestraat 19
9712 NC / 050 - 3148540

MODERN PAPIER
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 3132521

HALLE
DE STRIPOMAAN
Kardinaal Cardijnstraat 3
1500 / 02 - 3561589

HASSELT
WONDERLAND
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 228200

HOORN
HET GELE TEKEN
Grote Oost 37
1621 BR / 02290 - 218623

LEEUWARDEN
DE BALLOON EXPRESS
Klein Schavernek 4
8911 BV / 058 - 2127997

LEIDEN
DUMPIE
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 5126404

LEIDSE STRIPSHOP
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 5121802

DE RAT
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 2151600

LEUVEN
HET BESLOTEN LAND
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 225840

GOBELIJN
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 235586

MECHELEN
DE STRIPKEVER
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 217605

MIDDELBURG
HET PERRON
Sint Janstraat 13
4331 KA / 0118 - 634747

ROTTERDAM
DICK BOS
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 4613147

DONNER BOEKEN
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 4132070

SCHIEDAM
't CENTRUM
Korte Singelstraat 20-a
3112 GB / 010 - 4262584

NOORD
Zaagmolendrift 35 t/m 41
3036 JX / 010 - 4664368

YENDOR
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 4331710

SINT TRUIDEN
DE GALLIËR
Beekstraat 46
3800 / 011 - 671739

TILBURG
TOMMY
Nieuwlandstraat 14
5038 SN / 013 - 5358319

TORHOUT
't STRIPJE
Oostendestraat 32
8820 / 050 - 217182

TURNHOUT
TISTJEN DOP
Paterstraat 96
2300 / 014 - 428829

UTRECHT
PIET SNOT
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 2318472

STRIP EN LEKTUURSHOP
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 2334357

VENLO
BOLSTER
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 3544069

WAREGEM
BLITZ
Stormestraat 147
8790 / 056 - 610158

ZWOLLE
DE BOEKENHALTE
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 4221077

Haarlemse juweeltjes

Al meer dan vijftien jaar ageert ZozoLala in zijn kolommen tegen het beleid van uitgevers die voortdurend de verkeerde keuzes maken bij het samenstellen van hun fonds. Hoewel we ons ervan bewust zijn dat de meeste stripuitgeverijen niet de financiële middelen hebben om risico's te nemen, begrijpen we toch niet waarom zoveel werk niet in albumvorm verschijnt. Want ook uitgevers die wel geld hebben, spelen vaak op zeker en durven weinig risico's te nemen met onbekende auteurs. De stapel onuitgegeven strips van respectabele tot hoge kwaliteit groeit en groeit.
Met onze eerdere albumuitgave van Berend Vonks In de val, Jeanette *hebben we hier iets aan proberen te doen. Deze uitgave krijgt nu een vervolg in het* Soeperman-boek De elfde dimensie, *de strip die de meesten onder jullie ongetwijfeld kennen uit* Eppo Wordt Vervolgd *en* Sjors en Sjimmie Stripblad. *De reeks is inmiddels stopgezet en er leek geen uitzicht op een bundeling van deze leuke strip door de oorspronkelijke uitgever. Met het geld dat we hebben teruggverdiend met ons vorige album, heeft stichting Zet.El nu zelf het* Soeperman-*album maar laten drukken.*
Als we de oplage kwijt zijn en wij weer uit de kosten, komt er een derde album. En zo hopen we nog tijden door te kunnen gaan. Het lijstje met strips die we ten onrechte onuitgegeven vinden, is tenslotte nog lang.
De bezoekers van Haarlem kunnen hun net aangeschafte Soeperman-*album door de auteurs laten signeren in de ZozoLala-stand. Maar uiteraard is dat niet het enige kraampje op de beurs waar jullie beslist langs moeten gaan: traditiegetrouw stikt het in Haarlem weer van sympathieke uitgaves van mensen, die net als wij niet begrijpen dat sommige strips geen onderdak vinden bij grote uitgevers. Loop dus niet alleen naar de grote boekenbeurs waar 'de grote' hun nieuwste albums onder je aandacht brengen, maar kom ook eens kijken naar wat kleine uitgeverijtjes, bladen en individuele stripmakers je te bieden hebben. Je zult merken wat een juweeltjes er op deze manier verschijnen. Veel ontdekkings- en leesplezier.*
Ten slotte moeten wij op deze plaats nog een gepast woord van dank plaatsen aan Henk Schouten. Jarenlang verzorgde hij voor de stichting de verzending van de ZozoLala's. Aan deze jaren is nu een einde gekomen. Bedankt Henk, we zullen je inzet missen. Bij deze willen we meteen van de gelegenheid gebruik maken onze oproep uit het vorige nummer te herhalen: wie kan de slinkende redactie helpen de almaar groeiende bergen werk te verzetten?

de redactie

ja maaike, we WETEN dat jij dagelijks uitgegeven wordt...
ZOZOLALA
kijken we die cartoon over onuitgegeven juweeltjes en wil uitgegeven redzaai nou nog van jo ?

Redaktieadres ZozoLala: Postbus 3145, 5003 DC, Tilburg, Nederland

REDAKTIE: Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest

LAY-OUT: Toon Dohmen, Gerard Zeegers

ADMINISTRATIE: Pieternel de Jager

VASTE MEDEWERKERS: Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Maaike Hartjes, Inktvis Prutduktie, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, Pieter van Oudheusden, Karin van Wylick

OOK WERKTEN MEE: Hans van den Boom, David Ernst, Michiel de Jong, Pascal Lefèvre, Alejandra Segrelles, Sigge Stegeman, Willem Vleeschouwer

DRUK & AFWERKING: Drukkerij SSN (Nijmegen), Van den Burg Boekverzorging (Weurt)

BIJ DE VOORPLAAT: Montage van een stripplaat en een zelfportret van Willem Vleeschouwer.

ABONNEMENTEN ZIJN MOGELIJK voor één jaar (f 20,00 / BF 370) of voor twee jaar (f 33,00 / BF 600). Belgische CJP-houders betalen per jaar BF 320, of per twee jaar BF 500.

ABONNEMENTEN GAAN IN na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 - 164840584 (B) t.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg o.v.v. je eigen adres en evt. je CJP-nummer.

Copyright 1996 bij Stichting Zet.El. Overname van artikelen, strips, of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

OPLAGE: 7.000 exemplaren
ISSN: 1382 - 8630

Het jongensboekengevoel van Willem Vleeschouwer

In zijn tuin in Amsterdam-Zuidoost schenkt Willem Vleeschouwer nog een kopje thee in. Doezelend in het lentezonnetje is het ogenblik waarop hij het glas aan zijn lippen zet, een van de spaarzame momenten dat de spraakwaterval stopt. Vleesch zit op zijn spreekstoel. De ene anekdote is nog niet over zijn lippen gerold of de verteller dwaalt alweer af naar een volgend verhaal dat hij nog even kwijt moet, 'weet je wel'. „Oh ja, dat is ook nog leuk. Een paar jaar terug zitten we na afloop van een festival, het zal wel Breda zijn geweest, met z'n allen te eten in een tent die Alfonso heet. Lian Ong was erbij, Inktvis Prutduktie, Frits Jonker, Bert van der Meij, Paul Teng en Peter Pontiac geloof ik ook. Uit meligheid hebben we toen de Alfonso's opgericht. We zijn toen begonnen aan een kettingstrip. volgens mij is 'ie nooit helemaal af gekomen en ligt het materiaal nog bij iemand. In ieder geval ben ik met Lian Ong blijven corresponderen en zo kreeg ik haar nieuwe strip te zien, waarin wat Chinezen rondtrekken *(Horizon, te verschijnen bij Arboris, red.).* Toen ik weer begon met het maken van een strippie, dat ook over Chinezen ging, besloot ik het naar haar te vernoemen. Zo is de titel *De wraak van de dikke ong* ontstaan."

Die nieuwe strip is de aanleiding voor ons gesprek. Na jarenlang bezig te zijn geweest buiten het stripwereldje, verschijnt er dit voorjaar weer een stripboek van Willem Vleeschouwer (1950). Het laatste album van zijn hand was Plenty Plaatjes *uit 1988, een bundeling van losse tekeningetjes en korte strips over Flip Vla en Panty Prima. Daarvoor verschenen bij uitgeverij Espee twee albums van* Duppie, De ZZ-sekte en Het doorbroken isolement.

De tekenaar gaat me voor naar zijn werkkamer, die hij deelt met Peter van Dongen (bekend van Muizentheater *en momenteel werkzaam aan een nieuwe strip over Nederlands-Indië). Van Dongens bureau is netjes geordend. Vleeschouwers tekentafel is dat niet. Tussen een wirwar van dozen en tekenvellen werkt hij er aan het ontwerp van enkele nieuwe flippo's. De stapels papier puilen uit de kasten om hem heen: spotprenten die hij maakt voor weekblad* Elsevier, *reclameontwerpen van eekhoorntjes voor een chipsfabrikant, een geaquarelleerd landschapje voor op de draagtassen*

van de warme bakker, et cetera, et cetera. Zijn tekenstijlen zijn even divers als zijn opdrachtgevers. Op een plank aan de muur staat Vleeschouwers verzameling speelgoednegers. Hij heeft ze in alle soorten en maten, zowel als opblaaspop als cocktailprikkertje. Een vraag hoef ik hem niet eens te stellen, de tekenaar gaat zelf smeuïg verder met vertellen. En hij begint bij het begin:

Ik hield altijd wel van tekenen en op een gegeven moment kom je in contact met stripjes. Voor mij was dat het weekblad *Robbedoes.* Ik was als kind al dol op de tekeningen van Fiep Westerdorp, maar *Jip en Janneke* was er gewoon, dat was deel van je omgeving. Toen ik echter die stripblaadjes onder ogen kreeg en de avonturen van *Robbedoes en Kwabbernoot* las, dacht ik: 'als je dat kan, dan ben je gelukkig.' De een heeft dat met popmuziek en gaat bandjes naspelen. Ik ging stripjes natekenen. Later heb ik in Utrecht een opleiding tot reclametekenaar gevolgd. Toen ik daar mee bezig was, dacht ik: 'gelul, we worden kunstenaar' Dus moest ik naar Amsterdam, want daar gebeurde het. Het was 1968. Ik had een romantisch beeld over het verbeteren van de wereld door het maken van tekeningen. Ik ben toen op de Rietveld-academie terecht gekomen, maar kwam er al snel achter dat ik geen kunstenaar was. Kunst vond ik niet interessant meer, voetbal was veel leuker.

Waarom vond je kunst ineens niet interessant meer?

Ja god, wat is kunst? Het ging niet eens om de kunst. De leraren op de Rietveld hadden de oorlog van nabij meegemaakt en ze hadden allemaal het idee dat de wereld opnieuw moest worden opgebouwd met mooie dingen, met mooie vormgeving. Daar werd de wereld beter van. Ik vond dat klinkklare onzin. Je verbetert de wereld niet door een mooie stoel te ontwerpen, je laat hem hooguit wat mooier achter. Er was oorlog in Vietnam. Wij wilden de de wereld verbeteren met mooie

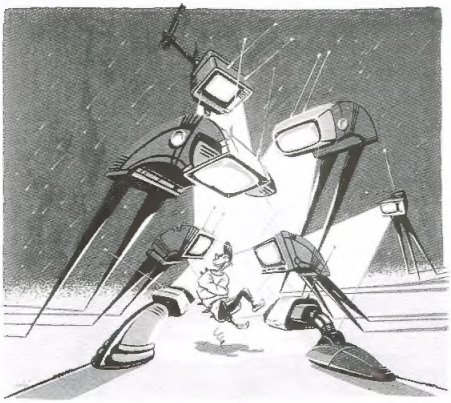

dingen, terwijl Hanoi werd platgebombardeerd door onze voormalige bevrijders. Ik ging dus al snel tegen alles in. Ik was links en opstandig. We begonnen blaadjes uit te geven en zo. In die periode begon ik strippjes te tekenen. De leraren kenden het niet. Het hoorde er niet bij. Ze deden er niet laatdunkend over of zo, het hoorde er gewoon niet bij. Op een gegeven moment kwamen ze wel aan met strips die in hun ogen kunstzinnige waarde hadden, *Max und Moritz* en zo. Maar daar vond ik dus geen reet aan. Ik vond underground veel leuker. De tegencultuur waar je als jaren '60-puber aan mee deed, vond je terug in strips.

Hoe waren die underground-strips te rijmen met de wereldverbeteraar in je?

Voor mij was dat hetzelfde. Je had het gevoel dat er iets aan de gang was en dat je daar deel van uit maakte. De flower power kwam op, al had ik toen eigenlijk al een hekel aan dat softe gedoe. Achteraf stelt het ook allemaal niet zoveel voor. Je moet waken voor dat jaren '60-gezeur. Ik wilde naar Amsterdam, omdat het daar zogenaamd gebeurde. Toen ik er echter aankwam, was er geen ruk te beleven. En die academie was al helemaal saai. Alles moest anders. Het was leuk om daar tegenaan te trappen. Het was leuk om tegen te zijn. Het was leuk om geen goede smaak te hebben. Dat zie je nu ook weer terug met de herwaardering voor camp. Toen hoorde strips ook bij de slechte smaak. Ik ging weer meer strips lezen en herontdekte Franquin met zijn *Guust Flater*. Ik herkende dat uit mijn *Robbedoes*-jeugd en kreeg er een warm jongensboekengevoel van. Tegenwoordig word het als kunst behandeld, destijds was strip gewoon leuk.

Besloot je nadat je dat jongensboekengevoel weer kreeg, verder te gaan als professioneel striptekenaar?

Eh nee, dat kwam later. Toen ik van die Rietveld afkwam, kon ik eigenlijk niets. Ik ben een tijdje tekenleraar geweest voor een paar uur in de week, heb offset-platen schoon staan maken in een drukkerij, maar ontdekte op een gegeven moment dat ik meer geld kon verdienen met het tekenen van poppetjes. Als student was ik vies van reclame, want je was natuurlijk tegen de consumptiemaatschappij. Maar als je geen student meer bent, moet er toch brood op de plank komen. Destijds wendde ik mijn tekeningen nog wel aan voor de goede zaak hoor, maar daar word je niet rijk van. Ik tekende voor het communistische blad *De Waarheid* en voor de anti-apartheidsbeweging en zo. Maar ik had al een paar jaar in de bijstand gezeten en mijn eerste kind kwam eraan. Er moest geld komen. Toen besloot ik strips te gaan maken. Ik zie het nog helemaal voor me. Ik ben gaan zitten en heb tegen mezelf gezegd: 'en nu aan het werk, gewoon discipline en sluit jezelf maar op'. De kunst heb ik een beetje afgekeken van Fred Julsing, weet je wel. Dat vind ik nog steeds een fantastische tekenaar.
In blaadjes las ik dat hij en Matena gewoon hun opleiding hadden gehad bij de Toonder-studio's en daarna voor zichzelf waren begonnen. Ik ben dus ook naar de Toonder-studio's gegaan met mijn tekeningetjes, maar eh... niks. *(lacht)*. Ik heb altijd een baantje willen hebben, maar heb er nooit een gekregen. Ik ben altijd freelancer geweest.
Ze boden me bij Toonder nog wel aan om *Arman en Ilva* van Thé Tjong King over te nemen, maar dat kon ik natuurlijk niet. Toen begon ik maar gewoon voor mezelf te tekenen en ben met het resultaat uitgevers langs gegaan. Zo kwam ik bij Ger van Wulftens Espee terecht. Volgens mij vond hij mijn werk niks, maar hij kon het wel gebruiken voor zijn blad *Gummi*. Er was altijd wel geklooi met betalen en zo, maar ik dacht: 'als ik dat wereldje maar eenmaal in ben'. Gerrit de Jager en Wim Stevenhagen liepen daar toen ook rond. We zaten vaak op de

studio van Van Wulften te tekenen. Ik heb met Aad Labadie - een aardige jongen hoor, die echter ineens verdwenen was - nog eens in twee of drie dagen een seksparodie op *Asterix* voor hem moeten maken *Rammerix* heette het. Het was wel lachen in die tijd. Ik was echter geen succesvol striptekenaar. Die Espee-periode was voor mij achteraf vooral een opstap naar andere opdrachtgevers.

Je kwam bij Espee met de gedachte 'als ik maar eenmaal dat wereldje in ben'. Had je na die twee albums van Espee het gevoel dat je dat wereldje weer uitviel?

Nou, met het wereldje bedoelde ik niet alleen strip hoor. Ik wilde leven van mijn tekeningen. Van Wulften wist zijn tekenaars altijd te pluggen in allerlei bladen. Zo heb ik voor het meidenblad *Club* de strip *Puck* gemaakt. Ik kreeg echter slaande ruzie. De Jager heeft het toen overgenomen en hij heeft daar nog een succesje van gemaakt ook. Hij kan dat veel beter, dat schrijven van plotjes en zo. Ik kan niets en Van Wulften merkte dat ook. Ik werd door mijn publikaties echter ook door opdrachtgevers van buitenaf benaderd. En zo ben ik toch het wereldje ingerold.

Maar net zei je, dat je aanvankelijk striptekenaar wilde worden en niet dat je slechts wilde leven van je tekeningen.

Dat is ook wel zo, maar ik kwam erachter dat ik dat niet kon. Ik kan niet elke dag een strippagina maken en elke dag een grap bedenken. Dat heb ik wel geprobeerd hoor, maar dat ging met horten en stoten. En als ik dan iets leuk vond, kon niemand anders erom lachen. De scenario's interesseren me ook niet. Ik ben alleen geïnteresseerd in de tekeningen. Toentertijd dacht ik dat iedereen dat had, maar dat had niemand. En bovendien ben ik het tekenen van een strip na één pagina al zat. Ik kan het wel, maar dan is het gewoon werk. De Jager kan in een hoog tempo verhalen verzinnen en grappen bedenken. Hij is dan ook een succesvol stripmaker. Ik was meer als Julsing; ik wilde een nog zwieriger auto tekenen en nog mooier uitgewerkte plaatjes maken. Maar zo maak je geen strips.

In de tijd dat je Duppie *tekende leek je tekenstijl veel op die van Franquin en Julsing, maar je latere werk lijkt meer beïnvloed door Serge Clerc.*

Ik ben later overgestapt van inkten met pen op inkten met penseel. Als je dat eenmaal onder de knie hebt, gaat het kriebelige uit je tekeningen. In die zelfde periode kwam ik met het werk van Yves Chaland en Serge Clerc in contact. Dat vond ik prachtig, die dikke lijnen. Je ziet, ik heb niets van mezelf. Ik heb alles gejat. *(lacht)* Op de academie moest je per se een eigen stijl hebben. Ik ben wel op zoek geweest, maar op een gegeven moment werd ik gek, weet je. Ik vond anderen altijd veel mooiere dingen maken. Maar ja, Franquin is ook begonnen met het natekenen van Jijé. Later heeft hij een eigen stijl ontwikkeld en school gemaakt. Verwacht echter niet van mij dat ik op het niveau van Franquin begin en nog verder ga. Dat kan ik niet, Chaland en Clerc wel, maar ik niet. En om op die invloeden terug te komen, net als bij Franquin kreeg ik bij Chalands *Kleine Albert* dat jongensboekengevoel weer. En dat vind ik prachtig.

Ben je ook door zijn manier van vertellen beïnvloed?

Ik vind *Sjors en Sjimmie* leuk, *Blondie en Blinkie* van Jijé of *De Sliert* van Roba. Strips vol stereotypen. Japanners zijn beleefde mensen die je op de grond gooien en vervolgens 'solly' zeggen. Dat is hartstikke vooroordeelbevestigend, maar wel leuk. Negers hebben gettoblasters en kunnen vreselijk hard lopen, die lol. Ik weet ook wel dat de wereld anders in elkaar zit. In de jaren '70 was ik ook erg politiek betrokken

bij allerlei aktiegroepen als de anti-apartheidsbeweging. Als je voor hen een tekening maakt, kan je echter niet met een *Sjors en Sjimmie*-negertje aankomen. Over dat soort onderwerpen kan je geen karikaturen maken. Ik tekende negers toen veel realistischer. Op een gegeven moment werd ik dat zat. Altijd maar dat politiek correcte. Ik kon toen wel de blanken als puistenkoppen afbeelden, maar negers niet. Niet dat ik nu niet meer achter mijn oude ANC-idealen sta, maar het is leuker halve aapjes te tekenen dan realistisch weergegeven negers. Het gaat tenslotte om leuke poppetjes, zoals hier op de plank.

Ik ben toen voor muziekkrant *Oor* gaan werken, waar ik rare namen verzon als Mau Mau-man en Panty Prima, waarbij ik rare poppetjes kon tekenen. Die stripjes waren net kauwgomplaatjes.Dat is ook altijd mijn ideaal geweest. Vroeger was ik dol op *Bazooka Joe*. Dat is lekker veilig. Binnen de strip is een kauwgomplaatje het minste van het minste. Als het resultaat dan niets is, kan ik altijd zeggen dat het toch maar een kauwgomplaatje is.

In die trend heb ik in mijn Espee-periode samen met Aad Labadie in de koffieshop een groep kinderen à la *De Sliert* bedacht: een Italiaan die er uitziet als een mafioso, een Chinees die overal de schuld van krijgt, een dikke slimmerik met een brilletje en een jongetje met een coltrui tot over zijn neus, zoals in de stripjes van *Bazooka Joe*. Ik heb alle clichés bij elkaar geflikkerd en dat vind ik leuk. Bij Chaland krijgen de Chinezen ook altijd de schuld. Dat is lachen. De wereld verbeteren is saai, je moet gewoon jongensboeken maken. Over die groep kinderen heb ik nu, jaren later, dan eindelijk *De wraak van de dikke ong* gemaakt. Maar eh, wat was je vraag ook al weer?

Ben je ook door Chalands manier van vertellen beïnvloed?

Nou, dat kun je zo niet zeggen. *De wraak van de dikke ong* is ontstaan van plaatje naar plaatje. Je gooit een steen in een willekeurige richting en daar loop je achteraan. Ik begin gewoon ergens en zie wel hoe het verder gaat. Zo werk ik altijd. Ik doe heel lang over een tekening. Als ik begin, heb ik een vaag idee van wat het moet worden en onder het tekenen schiet dan de grap of het plot te binnen. Soms lukt het en soms niet. Dan is het dus een slechte grap. *(lacht)*

Waarom ben je na al die jaren als illustrator weer begonnen met strip?

Ik kwam nog wel eens op beurzen en dan zat ik in de stand van Het Raadsel tekeningetjes te maken in kladblokken van voorbijgangers. Kinderen vroegen dan aan Hansje Joustra van Het Raadsel 'wie die meneer was'. „Dat is ook een striptekenaar," zei hij dan. Maar mijn werk was al meer dan tien jaar oud. Die kinderen kenden dat helemaal niet. Joustra zei dan steeds dat ik weer eens wat nieuws moest maken. Dat stelde ik steeds maar uit met het excuus dat ik toch geen strips kan maken. Toen heb ik tegen mezelf gezegd dat ik zo wel jaren door kon emmeren, maar dat ik gewoon moest beginnen. Ik had dat idee over die vriendengroep nog en daar ben ik toen mee begonnen. Ik begon gewoon met een conflict, waarna het Chinese jongetje de wraak van de dikke ong over de Italiaan uitroept. Hij weet echter niet wat het is en eerlijk gezegd wist ik dat tijdens het maken ook nog niet. Maar ik vond het wel leuk om een beetje flauwekul op papier te zetten. Als je het eindresultaat ziet, merk je echter wel dat ik geen goede stripmaker ben. Ik kan wel mooie plaatjes tekenen, maar een verhaaltje vertellen kan ik niet. Ik kan ook wel leuke poppetjes tekenen, maar geen handelingen. Zo zit er in dit verhaal een scène waarin de Italiaan wordt gefouilleerd en dat plaatje ziet er werkelijk niet uit. Sommige tekenaars kunnen zoiets uit de losse pols weergeven. Ik niet.

En nu? Denk je nu het af is: 'Leuk om weer eens een strip gemaakt te hebben, maar nooit meer'?

Nee, zoals het nu is gegaan, was het leuk om te doen. Ik heb hier een paar jaar over gedaan. Zo af en toe maakte ik een plaatje. Je ziet ook duidelijk verschil tussen de poppetjes op de eerste pagina en de laatste. Ze zijn jaren ouder geworden, terwijl het verhaal zich binnen een dag afspeelt. Ik wil best verder met een vervolg op *De wraak van de dikke ong*, zolang er maar geen tijdsdruk achter zit. En zolang er brood op de plank komt. Ik kan de laatste jaren eindelijk een beetje fatsoenlijk leven van mijn illustratiewerk. En dat is wel lekker.

Is de werkdruk voor illustratiewerk ook niet erg groot?

Ja, soms zou ik willen dat ik opdrachten af kon wijzen omdat ik ze onder te hoge tijdsdruk moet maken. Maar ik ben nu eenmaal een broodtekenaar en geen kunstenaar. Als jij me vraagt een suikerbiet te tekenen, dan doe ik dat want jij wilt het. Ik kan tekenen in opdracht of voor een boekje. Bij mij werkt het niet zoals bij een artiest, die zelfs op een onbewoond eiland nog zou zitten te schilderen. Ik heb niet iets wat ik kwijt moet. Een tekening is alleen leuk als het ergens voor wordt gebruikt. Zo zit ik in elkaar. Ik ga liever naar een voetbalwedstrijd dan naar een museum. Ik wil geen goede smaak. Ik wil wel applaus, maar dat is iets anders. Strips waren leuk toen het nog niet mocht. Nu is het de negende kunst en hangt het in een museum. Dat hoeft van mij allemaal niet. De beurs in Breda is ook leuker dan die in Haarlem. Daar speelt een hoempapa-band en lopen *Suske en Wiske*-poppen. De smakeloosheid ten top, prachtig.

Hans van Soest

De Huurling en de illustrator

Zeldzaam zijn de stripliefhebbers die De Huurling *niet kennen. Al jarenlang is de naamloze krijger mateloos populair. De strips over de geharnaste held worden in veertien talen vertaald, beleven herdruk op herdruk en zijn ook als dure luxe-uitgave zeer gewild bij verzamelaars.* De Huurling *is een van de steunpilaren onder uitgeverij Arboris. Het grote succes maakt nieuwsgierig. Wat is het geheim achter* De Huurling?

Wij spraken erover met Vincente Segrelles, de maker van De Huurling. *Onlangs maakte hij een korte tournee door Nederland om* Het jaar 1000, *zijn nieuwste album, te promoten. Het zal de 56-jarige Spanjaard moeilijk gevallen zijn zich voor deze gelegenheid van zijn Catalaanse tekentafel los te rukken. Aan die tekentafel maken bloeddorstige monsters, schaars geklede, rubensiaans gevormde dames en weinig subtiele splatter-effecten de dienst uit. Nu moest de man die op papier zijn helden moeiteloos handen laat afhakken, drie dagen lang braafjes handtekeningen zetten.*

De Huurling *dankt haar faam vooral aan Segrelles' spectaculaire schilderwerk. Hoe heeft hij zijn stijl ontwikkeld?*

Ik ben autodidact. Reeds als klein jongetje was ik altijd aan het tekenen. 's Ochtends rond een uur of zes stond ik dan op en begon ik. Van mijn ouders mocht ik eigenlijk niet zo vroeg beginnen. Daarom hing ik een deken voor mijn deur om te voorkomen dat ze het in licht mijn kamer konden zien.

Mijn oom José Segrelles had in die tijd afscheid genomen van zijn loopbaan en zich thuis teruggetrokken. In de jaren dertig en veertig was hij een bekend kunstenaar, ook buiten Spanje. Zijn kleuren waren zo vermaard, dat de Amerikaanse auto-industrie zelfs wagens afleverde in *Segrelles-blue*. Als kleine jongen sprak de roem van mijn oom, die hij onder andere dankte aan zijn fantasy-illustraties voor een boek over *1001 Nacht*, mij zeer aan. Bij hem huis hing een sfeer, die mij ertoe aanzette fantasy-tekenaar te worden. Niet dat hij me leerde schilderen; hij wilde zijn geheimen niet prijs geven. Wel heeft hij me gestimuleerd een eigen stijl te zoeken.

Segrelles begon als illustrator. Jarenlang maakte hij advertenties en boekomslagen. Het duurde tot begin jaren tachtig voordat hij definitief de overstap naar strips maakte.

In de jaren zestig had ik al eens de opdracht gekregen een 16e-eeuws Spaans traditioneel verhaal in stripvorm te bewerken. Maar het duurde tot de jaren tachtig voordat de uitgevers om strips in kleur vroegen. Op eigen initiatief heb ik toen wat platen gemaakt met mijn eigen techniek en met elementen die ik erin wilde hebben, zoals vliegende draken, harnassen en vrouwen. Mijn agent Rafael Martinez nam die platen mee naar een grote boekenbeurs en kreeg er laaiend enthousiaste reacties.

Strips bieden Segrelles de volledige zeggenschap over eigen werk.

Een illustratie maak je in opdracht. De opdrachtgever staat vaak al duidelijk een beeld voor ogen. Bij een strip heb ik meer vrijheid. Ik geniet ervan dat ik zelf het verhaal kan verzinnen en compleet vrij ben wat betreft de composities en pagina-opbouw. Ik maak liever een strip dan een illustratie.

Ondanks zijn vrijheid brengt Segrelles weinig variatie in zijn pagina-opbouw. Zijn kadrering is klassiek en weinig spectaculair: recht en hoekig.

Toen ik aan *De Huurling* begon, was ik bepaald geen expert op stripgebied. Na de oorlog waren er in Spanje niet veel strips verkrijgbaar. Er was wel wat import uit de Verenigde Staten, maar daarmee kwam ik niet in contact. Wel kende ik de klassieke realistische strips van Walter Molino, die gepubliceerd werden in een groot dagblad. Het kan zijn dat dit onbewust mijn visie op strips beïnvloed heeft. Ik zie strips als een film in gedrukte vorm. Tussen de opeenvolgende plaatjes zit immers een tijdsverloop. Bij een onthoofding zie je bijvoorbeeld plaatje na plaatje hoe het hoofd van de romp wordt gescheiden. Voor mij is de opbouw van een pagina dan ook geen groot probleem. Ik vergelijk het met een filmdoek, waarop een scène plaatsvindt. Ik wil mijn verhaal gewoon kwijt in 46 pagina's en hoef enkel goed te plannen. Soms sta ik me toe om een groter plaatje te tekenen om het belang en spektakel van dat plaatje te benadrukken, maar de continuïteit staat voorop. Ik weet dat ik weinig met mijn kaders doe, maar dat is een offer omwille van de leesbaarheid. De lezer moet comfortabel in het verhaal zitten.
Ongeacht het genre kan ik elke strip waar mooie tekeningen in staan waarderen. Het verhaal vind ik niet zo belangrijk. Ik heb vooral waardering voor vakmanschap, zoals dat van Paul Gillon. Eigenlijk houd ik het meest van mensen buiten het stripwereldje, schilders als Klimt, Vermeer, Goya en de impressionisten.

Met zijn verhalen heeft Segrelles geen grote prententies. De Huurling *is heroïc fantasy, pulp. De hoofdpersoon is het toonbeeld van mannelijke rechtschapenheid. In een verdorven wereld strijdt hij voor het Goede. Vrouwen en kinderen redt hij van angstaanjagende monsters en de leden van duistere sekten helpt hij meteen en weinig zachtzinnig naar een andere wereld. Zijn karakter is net zo subtiel als de titels van zijn verhalen:* De krachtmeting, Het offer, De helse formule. *Wat heeft Segrelles met het genre?*

Fantasy brengt brood op de plank. Het genre is populair en daar trek ik profijt van.
Daarnaast houd ik van het genre. Als ik een wit vel geheel naar eigen inzicht zou mogen vullen, teken ik fantasy. Let wel: *logische* fantasy. Alles moet aan de wetten van de logica voldoen. Neem draken: de vleugels aan hun enorme lichamen moeten - willen ze in de lucht blijven - wel precies zo in elkaar zitten dat dit volgens de wetten van de zwaartekracht en aerodynamica mogelijk is. De botten van de vleugels mogen bijvoorbeeld niet te zwaar zijn. Ik heb een bepaalde kennis van de natuur en dat levert een groot deel van mijn inspiratie. Voor mijn gevoel slaat het nergens op om drakenvleugels - die lijken op die van vleermuizen - veren te geven. Ik volg de natuurwetten. In *Het jaar 1000* gebruik ik bekende figuren uit de Griekse mythologie, zoals Medusa en saters. Ook daar volg ik de uit de geschiedenis bekende voorbeelden.

Hoe verklaart Segrelles zelf het succes van De Huurling?

Tja, dat is een moeilijke vraag. Misschien heeft het te maken met de logische fantasy, of doen mijn tekeningen denken aan de traditionele schilderkunst.

Zou het ook niet met het simplisme van De Huurling *te maken hebben? In de strip is het onderscheid tussen goed en kwaad in één oogopslag duidelijk. De wereld van* De Huurling *is overzichtelijk, totaal het tegenovergestelde van de complexe alledaagse werkelijkheid.*

Pulp is er inderdaad om te ontsnappen aan de realiteit. Het is vermaak. Daarom gaan mensen bijvoorbeeld ook naar westerns: om zich te vermaken, om te relaxen. Soms plaats ik wel maatschappijkritische details in mijn verhalen. Maar ik heb geen pretenties. Het zijn avonturenverhalen, meer niet.
Wel probeer ik tegenwoordig mijn personages te ontwikkelen, ze iets meer gevoel te geven, en al te voor de hand liggende passages, zoals die in mijn eerste albums voorkwamen, te vermijden. Kijk, ik weet dat *De Huurling* meer om het tekenwerk gewaardeerd wordt dan om de verhalen. Echt tevreden ben ik daar niet mee. Ik zou willen dat de scenario's even in goed in elkaar zaten als het tekenwerk, maar ik blijf een illustrator. Ik heb nooit geleerd om scenario's te schrijven.

Voor Segrelles weegt de vrijheid van de stripmaker uiteindelijk op tegen het ongemak verhalen te moeten vertellen. Hij geeft onomwonden toe tevreden te zijn met het werk aan De Huurling, *Hij voelt geen behoefte zijn grafische talenten op een andere manier aan te wenden.*

Het werk aan *De Huurling* is erg arbeidsintensief. Mijn strips zijn net films, waarbij ik alles zelf doe: ik ben regisseur, scenarist én koffiejongen tegelijk. Aan één album werk ik zo'n anderhalf jaar. Ik houd weinig tijd over. Op de spaarzame momenten dat ik niet aan *De Huurling* werk, maak ik graag maquettes, van vliegtuigen bijvoorbeeld, of van voorwerpen uit *De Huurling*. Het is prettig om ook eens wat anders te doen dan schilderen en tekenen.

Een laatste vraag: wat is er volgens Segrelles nodig om in dit vak te slagen?

Uiteindelijk beslist het publiek wat goed is en wat slecht. Er is op stripgebied veel concurrentie en wie geen werk van hoge kwaliteit levert, valt af. Jonge stripmakers moeten maken wat ze willen en streven naar de hoogste kwaliteit. Hard werken.

Het tekent Vicente Segrelles. Een oudere man met een zware hoornen bril, tekenaar in hart en nieren. Een nijver ambachtsman, die tevreden de kost verdient en niet gebukt gaat onder grote artistieke pretenties. Na het interview wendt Segrelles zich opgelucht tot zijn twee volwassen dochters, die hun vader vergezellen op zijn buitenlandse reis: de hardwerkende family man. *Dat is het ware geheim achter* De Huurling.

Toon Dohmen

Met dank aan David Ernst voor zijn redaktionele hulp en Hans van den Boom en Alejandra Segrelles voor hun assistentie bij de vertaling

Hieronder: Sheriff Pat, een komische western van Segrelles uit 1991. Vorige pagina: omslagillustratie van het eerste album van De Huurling.

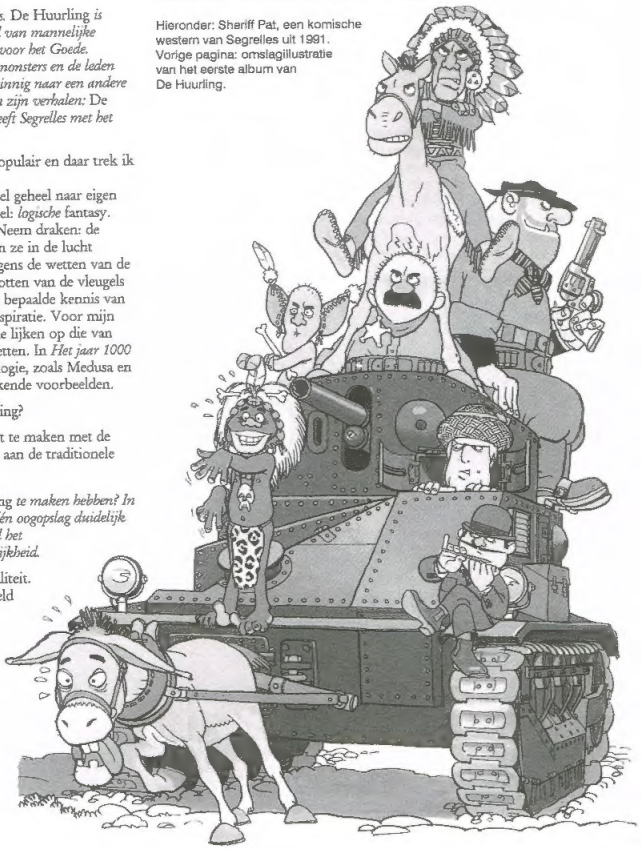

Ted McKeever is een Amerikaanse auteur die op eigenzinnige wijze zijn pagina's vult. In een medium vol poeha en superhelden, maakt McKeever unieke, persoonlijke en zeer leesbare verhalen, waarin hij iets te vertellen heeft over de wereld waarin wij leven. Zowel zijn tekeningen als zijn verhalen zijn expressief, krachtig en zeer de moeite waard. Lange tijd was Ted McKeever slechts bij een klein aantal mensen bekend, maar het lijkt erop dat hier verandering in komt.
McKeever begon zijn loopbaan als illustrator bij The Miami Herald *en verschillende lokale tv-omroepen. Al van kinds af aan wilde hij strips tekenen, maar hij liet zich hiervan afhouden omdat hij niet van superheldencomics hield. Pas in Europa ontdekte hij dat comics niet noodzakelijkerwijs over superhelden hoeven te gaan.*

Hel zou een cursus van zes maanden moeten zijn

Ik heb in Frankrijk ooit een tweedehands *Métal Hurlant* gekocht en was verbaasd over de kwaliteit van de tekeningen. Iets wat je in de Verenigde Staten niet kende. Eén van de verhalen was *Den*, van Richard Corben. Ik was daar helemaal van onder de indruk, want voor het eerst zag ik iemand die mooi en interessant werk maakte, op zijn eigen manier, zonder zich aan te passen. Dat gaf mij zelfvertrouwen. Het maakte mij duidelijk dat ik niet verplicht was om superhelden te tekenen.

Niets is saaier dan achttien dezelfde boekjes maken

De albums van McKeever worden gekenmerkt door experimenten en onvoorspelbaarheid. McKeever heeft gevoel voor dramatiek en timing en laat zijn tekenstijl bepalen door de sfeer van het verhaal. Een rustige scène tekent hij in subtiele lijnen, terwijl twee pagina's later, heftige emoties met drukke, harde, krasserige penstreken in het etst. Niets is heilig.

Ik wilde illustraties maken en ik wilde verhalen vertellen. Boeken en schilderijen staan elk maar één van de twee toe, strips maken was de meest logische keuze. Ik ben autodidact. Toen ik begon, wist ik niet wat je wel en niet kon en moest doen. Ik ben gewoon begonnen en heb gedaan wat me het beste leek.
Ik hoor van mensen dat ze bij mijn werk nooit weten wat ze kunnen verwachten. Dat vind ik leuk om te horen. Ik vind het belangrijk, dat ik iets bijzonders maak. Niets is saaier, dan achttien de zelfde boekjes maken. Ik heb geen vaste manier van werken, maar experimenteer altijd. Zo heb ik in mijn atelier een hele rij chemicaliën en huishoudelijke produkten staan, die ik door elkaar meng, op zoek naar een gewenst effect.
Elk album vraagt ook om een eigen aanpak. Het *Batman*-verhaal heb ik in zwart-wit op A3-vellen met voorgedrukte paginakaders getekend. *Plastic Forks* daarentegen is in full color gedaan, op het zelfde formaat waarop het gedrukt is. *Industrial Gothic* is getekend op vellen van 60 bij 90 centimeter. Dat bevalt me: werken op verschillende formaten, met verschillende materialen, op verschillende soorten ondergrond. Ik voel me nooit volledig vertrouwd met één ding, dus ik blijf veranderen.

Batman

Ondanks zijn behoefte aan vernieuwing en experiment, wil McKeever ook nog wel eens een uitstapje maken naar een superheldenserie. Zo heeft hij zes afleveringen Doom Patrol *op zijn naam staan. Onlangs heeft hij een tweedelig* Batman-*verhaal gemaakt in de serie* Legends of the Dark Knight, *waarin auteurs hun eigen interpretatie geven van Batman.*

Toen ik bij Marvel weg ging, vroegen ze me bij DC of ik een *Batman*-verhaal wilde maken. Ik heb vervolgens een opzetje opgestuurd en dat vonden ze goed. Dat verbaasde me. "Maar Batman zegt twee albums lang geen woord!", wierp ik tegen. "Prima, in deze reeks mag dat", was het antwoord.
Ik was vrijwel onbekend met Batman, ik wist enkel dat het een superheld was, met een afschrikwekkend uiterlijk. Soms heb je een beeld van iemand en als je de persoon uiteindelijk ontmoet, blijkt hij of zij heel anders te zijn. Ik wilde dat de hoofdpersoon Batman aanvankelijk als een kwaadaardig wezen zou zien, maar na een confrontatie zijn mening wijzigt. Ik vond het erg leuk om te doen.

Ik haat dat betuttelen tot de scherpe kantjes eraf zijn

"A good book or movie isn't necessarily one that leaves you feeling 'content' afterwards. [...] It keeps you aware. It makes you think." (Metropol).

McKeever wil een boodschap overbrengen en doet dit vaak met veel vuurwerk. In Eddy Current *laat een gek zich twaalf uur vrijheid iets te goed smaken. In* Plastic Forks *vindt iemand een apparaat uit dat geslachtsdelen en geslachtelijke voortplanting overbodig maakt. In* The Extremist *wordt een vrouw huurmoordenaar voor een ondergrondse sekselub en in* Metropol *breekt de Apocalyps uit. Uitgevers staan niet altijd te springen van enthousiasme.*

Af en toe leidt mijn werk tot confrontaties met redacteuren. Als ik iets in een boek wil gebruiken, dan heb ik daar een reden voor. Ik shockeer voor de lol, ik wil er iets mee zeggen. De ironie wil, dat dingen die mij shockeren op hen geen indruk maken en vice versa.
In *Industrial Gothic* komt een scène voor, waarin iemand wakker wordt in een lijkenhuis. Hij is naakt. Je ziet hem recht van voren, met alle onderdelen duidelijk in beeld. Hij staat op en ziet naast hem een dode vrouw liggen. Hij kust haar op de mond en zegt: "Ik benijd je". Ik had mijn verdediging al klaar liggen voor de naaktscène, maar daar struikelden ze niet over. De kusscène was echter andere koek.
Uiteindelijk is hij toch opgenomen in het album.
Ik houd ook van verrotting en vergankelijkheid. Ik heb een voorliefde voor verval en grote, klungelige constructies, die geen enkel nut hebben. Ik zou een hele dag naar een oud vervallen gebouw kunnen kijken. Als ik dat soort dingen in mijn werk gebruik, doe ik dat niet om er iets mee te zeggen. Met het gebruik van verval en onzekerheden probeer ik geen pessimistische of optimistische kijk op het leven te geven. Het is niet goed of slecht, het is gewoon mooi, het boeit me.
Ik houd me nauwelijks meer bezig met zelfcensuur. Ik schrijf een verhaal, de uitgever beoordeelt het, ik verdedig me en verander wat uiteindelijk toch niet door de beugel kan. Als je motivatie goed is, kom je meestal een heel eind. Kleine uitgeverijen verschillen hierin niet van de grote.
Toch haat ik dat betuttelen tot alle scherpe kantjes eraf zijn. Als ik naar de film ga of ik lees een boek, dan heb ik liever dat het slecht is, dan dat het kraak noch smaak heeft. Als ik iets slecht vind, dan heeft het tenminste nog een emotie teweeggebracht.

Het is allemaal zo 'middle of the road'

De verhalen van Ted McKeever kennen eigenlijk allemaal de menselijke verwording als thema, vaak gekoppeld aan de menselijke behoefte om fysieke grenzen te verleggen, wat de verwording nog eens versnelt. Het is duidelijk dat McKeever zo zijn eigen visie op onze samenleving heeft.

Een heleboel mensen leven oppervlakkig en zien het leven als een film, of een boek: ze delen het leven op in grote gebeurtenissen en staan niet meer stil bij kleine dingen. Ik zie het leven als een aaneenschakeling van kleine alledaagse dingen. Ik worstel elke dag opnieuw om op te staan en te beslissen wat ik zal eten en wat ik wil doen en wat ik morgen wil doen en volgende week... Veel mensen accepteren het als routine, maar ik hou niet van routine. Het bevalt mij veel beter als ik steeds weer iets nieuws krijg voorgeschoteld. Ik wil mijn personages daarom ook confronteren met onbekende situaties, ze mogen niet de kans krijgen zich te ontspannen of met routine de situatie op te lossen. In onbekende situaties vallen mensen terug op hun instincten. Dan komt hun ware aard naar boven.
Tegenwoordig is iedereen op jacht naar de grootste gemene deler. Films als *The Wild Bunch*, *Ben Hur* en *Citizen Kane* worden tegenwoordig niet meer gemaakt. Iedereen borduurt voort op thema's die hun waarde al hebben bewezen. Als ze al iets nieuws verzinnen, dan moeten er minimaal videospelletjes en plastic poppetjes van gemaakt kunnen worden. Het is allemaal zo *middle of the road*. Er is geen individuele mening meer te vinden. Mensen maken zich er ook niet meer druk om, omdat ze vinden dat er toch niet naar hen geluisterd wordt. In plaats daarvan laten ze zich meeslepen door de massa. Vandaag de dag ga je naar de film of lees je een boek, omdat iedereen dat al gedaan heeft, of omdat iedereen het nog zál doen. Ik schreeuw niet om een samenleving met enkel individuen, maar zou graag zien dat iedereen eens wat meer voor zichzelf denkt.

Denk na, vorm een mening en verdedig deze

Iedereen is tegenwoordig ook zo druk bezig met niets. "We moeten die CD nog kopen en we moeten het huis nog opknappen en we moeten ons leven nog opknappen en we moeten onze relatie nog opknappen en we moeten..." We doen enkel de buren na. Ik denk dat de mensen in wezen verdwaald zijn en absoluut niet weten wat ze eigenlijk willen. Ik zeg niet dat het steeds slechter gaat, maar het gaat zeker niet beter. Ik heb niet het idee dat het twintig, dertig jaar geleden anders was. Ik hoop alleen dat mensen als individu wél veranderen. Ik verander in ieder geval wel. Ik ben in geen geval de persoon die ik tien jaar geleden was. In essentie ben ik misschien hetzelfde, maar destijds probeerde ik te zijn wie ik niet kón zijn en tegenwoordig ben ik tevreden met wie ik ben. Dat heeft te maken met het feit, dat ik een moeilijke periode heb meegemaakt. Ik denk dat meer mensen zo'n periode zouden kunnen gebruiken. Misschien moeten we daar maar les in geven op school: de hel in het leven. We laten iedereen zes maanden lang door de hel gaan en als ze erdoor zijn denken ze bij zichzelf: "Hm, misschien is mijn leven toch niet zo slecht als ik dacht."
Het is niet zo dat ik me lekker voel bij een hoop sores, maar het is een feit dat het bevorderlijk is voor de kwaliteit van mijn werk. Als ik depressief ben werk ik harder en maak ik werk dat me bevalt. Ik kan alleen niet acht maanden per jaar depressief zijn, dat houd ik niet vol en dat wil ik ook niet.
Sores zetten mensen ook aan tot nadenken en het vormen van een mening. Je kent die situatie wel, waarin je iemand vraagt of hij of zij een bepaalde film heeft gezien. "Helaas wel, verschrikkelijk slechte film", is het antwoord. Dan begin jij uit te leggen waarom je het juist

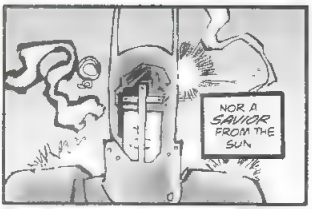

een goede film vond en plotseling begint de ander met: "Ja, ja. Misschien heb je eigenlijk wel gelijk, misschien was het eigenlijk toch wel een goeie film." Ik haat dat! Denk na, vorm een mening en verdedig deze.
Er is wat dit betreft ook verschil tussen Europa en de Verenigde Staten. Ik signeerde in 1987 op een beurs in Engeland. Op een gegeven moment komt er een jongen aanlopen met boeken om te signeren. Eén daarvan was *Eddy Current*, maar hij had ook *Superman* en *The Flash*, et cetera in zijn handen, zonder dat hij zich hiervoor schaamde. Dat zal in de VS niet gebeuren, iemand die alternatieve strips leest, leest geen superhelden en vice versa. Iedereen probeert daar in een hokje te passen. Ik voel me daar niet bij thuis.

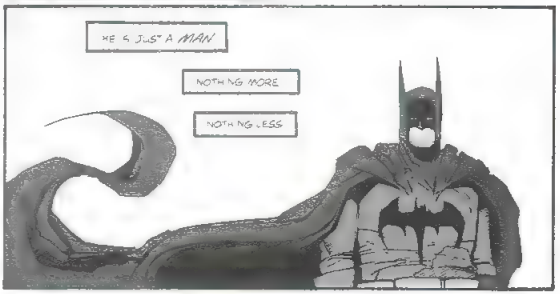

Batman in drie gedaantes

Goed en kwaad en veroudering

In Metropol *splitst McKeever een stad op in demonen en engelen. Het is niet zo dat hij de samenleving ziet als een conflict tussen goede en kwade mensen, maar als je bij iedereen diep in het hart kon kijken, is er naar zijn idee toch wel een splitsing te maken.*

Ik denk niet dat er mensen zijn die volledig slecht, of volledig goed zijn. In *Metropol* zijn er demonen met gevoel voor humor, ironie en in zekere zin medeleven. De engelen hebben onderling ruzie en zijn niet bepaald van het bemin-uw-naaste type Het is dus niet helemaal zwart wit. Ik denk echter wel, dat als je het op de keper beschouwt, mensen zijn op te delen in 'in essentie goed' en 'in essentie slecht'. Integriteit en verantwoordelijkheid en dergelijke, dat zijn voor mij eigenschappen waar het om draait.

McKeever maakt realistische verhalen met fantastische elementen. Hiermee duwt en trekt hij aan de grenzen van het realistische genre en probeert hij zijn verhalen onvoorspelbaar te houden. Hij houdt niet van hokjes. Hoe gek hij het echter ook maakt, zijn verhalen gaan altijd over mensen en hun onderlinge relaties. In Metropol *kreeg hij de kans om een aantal oude personages uit* Eddy Current *en* Transit *opnieuw op te voeren, om te laten zien hoe ze zich ontwikkeld hadden.*

Ik heb altijd al de behoefte gehad om mijn personages te laten veranderen en ouder te laten worden. In miniseries en one-shots heb je daar niet echt de ruimte voor. Ik ben op dit moment aan het onderhandelen over een nieuwe, maandelijkse serie, die ik samen met een aantal andere tekenaars zou willen maken Het is de bedoeling dat we telkens om en om een aantal delen zouden tekenen. Zo kan ik een lang verhaal maken, opgedeeld in miniseries, waarin ik mijn personages kan laten evolueren. De personages zijn afkomstig uit *Metropol*. Het zal zich afspelen in het hiernamaals. Ik vind de tweedeling in hemel en hel te beperkt en heb dus een extra hiernamaals gecreëerd. Ik ben er nog mee bezig, dus ik kan er niet teveel over zeggen, maar er zit bijvoorbeeld een scène in, waarin Eddy Current optrekt met Jeanne d'Arc. Het wordt leuk om te doen.

Religie is poeha

Een opvallend en interessant thema in het werk van McKeever, is religie. De ene keer goost en smijt hij ermee zonder achting, om het de volgende keer te benaderen als een serieus en krachtig onderwerp. Met name in Eddy Current *en* Metropol *komen beide zijdes van de medaille sterk naar voren.*

Ik zie religie als een instituut met een dringende behoefte om ontmanteld te worden en doe elk album weer een goede poging om dit te bewerkstelligen
Religie is een hoop poeha, net als het masker van *The Wizard of Oz*. Het is een machtsspel, een werktuig, dat door mensen wordt gebruikt om er zelf beter van te worden. Ongeacht of dit nou gebeurt op een individueel of een massaal niveau. Ik zeg niet dat het idéé achter religie fout is, maar het wordt op dit moment gebruikt met een *'do as I say, not as I do'* mentaliteit, die me niet bevalt. In mijn boeken laat ik het zien als iets wat ik interessant vind, maar wiens vertegenwoordigers geen scrupules hebben en daarmee hun filosofie teniet doen. Alsof religie een hobby is. In mijn ogen is het een levenswijze, waar je serieus mee om moet gaan. Als ik bijbelse passages gebruik in mijn boeken, dan wil ik daarmee duidelijk maken dat het een belangrijke scène is.
Ik moet wel zeggen dat mijn oordeel over religie niet milder is geworden door zes jaar katholieke school, waar ik geslagen werd door psychotische nonnen. We moesten ooit een tekening maken over het onderwerp 'snelheid' Ik tekende een superheld. Hij vloog zo hard dat hij zijn kleren verloor. Je zag hem op de rug en ik had de spleet tussen zijn billen getekend. Ze hebben de tekening verscheurd en mij een aframmeling gegeven. Zo ging dat vaker. Hier zie je dus een cultuur, die je inhamert: "bemin uw naaste", en je vervolgens om het minste of geringste afranselt.

Industrial Gothic

McKeever maakte zijn series in periodes waarin hij zich niet prettig voelde. Bij zijn nieuwste creatie, Industrial Gothic, *speelde dat probleem niet. Het verhaal weerspiegelt de rust, die McKeever heeft gevonden.*

Industrial Gothic is een liefdesverhaal. Het is een miniserie in vijf delen over een jong echtpaar. De jongen heeft een goed uiterlijk, maar is innerlijk een wrak. Het meisje heeft geen armen en benen, maar staat geestelijk zo stevig als een rots. Ze vullen elkaar dus prima aan. Hij draagt haar op zijn rug en samen trekken ze door de VS, op zoek naar de antwoorden in het leven.
Op dit moment ben ik tevreden met mijzelf en dat vind je terug in *Industrial Gothic*. Het is beter in balans en veel direkter dan al mijn andere boeken. Er zit nog steeds sex, geweld en *gore* in, maar het is beter gedoseerd. Het gaat minder over gebouwen die de lucht in vliegen en meer over mensen. Er zit dan ook veel meer tekst in, dan bij mijn andere verhalen. Ik heb per deel drie keer langer gewerkt dan bij mijn andere verhalen, aan zowel de tekeningen als het scenario.

De laatste vraag: hou je van het leven?

Absoluut, ik zou het niet willen missen.

Dit interview werd afgenomen door Sigge Stegeman in Antwerpen in de zomer van '95 en aangevuld met recente informatie. Met dank aan Galerie/Stripwinkel Mekanik Strip voor de medewerking en het zonovergoten dakterras.

Bibliografie van het belangrijkste werk: Transit (5 delen, 4 delen verschenen), Eddy Current, a tale in twelve hours (12 delen + bundeling), Plastic Forks (5 delen + bundeling), Metropol (12+3 delen + bundeling), The Extremist (4 delen), Doom Patrol (4 delen), Batman: Engines (2 delen), Industrial Gothic (5 delen).

ACACIALAAN

MICHIEL DE JONG

Van jongs af aan wilde de 26-jarige Michiel de Jong striptekenaar worden. Een strippfestijn in Groningen bracht hem voor het eerst in contact met de stripwereld. Zijn eerste strip verscheen in 1986 in het amateurblad Briknazarr. *In de jaren daarna dook regelmatig werk van zijn hand op in amateurbladen als* Striptuur, Fresco *en* Incognito. *Samen met vriend en collega Chris Berg is hij de man achter het vorig jaar gestarte strippenodiek* The Fridge. *Dit jaar dook Michiel de Jong op in het professionele stripcircuit als assistent van Hanco Kolk. Tijd voor een gesprek over strips en hoe een mens stripmaker wordt.*

Ik ben begonnen op de kunstacademie in Arnhem, waar ik vrije kunst deed. Later stapte ik over naar de kunstacademie in Rotterdam, waar ik de richting illustratie ben gaan doen. Afgelopen zomer ben ik daar met een strip afgestudeerd. Dat werd mij en studiegenoot Milan Hulsing bij uitzondering toegestaan. Dat was opmerkelijk, want het is een illustratie-opleiding.

Dat lijkt me een essentieel verschil.

Dat hoeft niet. Als je een boek illustreert, kun je dat ook in de vorm van een strip doen. Als het verhaal van de schrijver of scenarist op zich niet verandert of aangetast wordt, ligt striptekenen dicht bij illustreren. Bij een strip in de ware zin van het woord zijn de tekeningen meer dan alleen illustraties van de tekst. De auteur vertelt op twee manieren: door middel van het scenario en door middel van zijn tekeningen. Dan is striptekenen iets heel anders dan illustreren. Ik heb vrij veel getekend op scenario van anderen, maar dan had ik wel altijd een flinke vinger in de pap. Ik heb altijd de vrijheid genomen om het te vertellen zoals ik het zag. Zelf heb ik weinig geschreven. Ik laat me liever inspireren door een synopsis dat ik voorgelegd krijg. Daar ga ik dan graag op door. Dat is ook een vrijheid die ik bij scenarioschrijvers beding. In de eerste plaats voel ik me een tekenaar-verteller, niet een verteller die zijn eigen of andermans verhalen illustreert.

De laatste tijd schrijf ik vooral met Milan Hulsing.
Toen ik met een strip wilde afstuderen, moest ik een verhaal hebben. Dat heb ik ook samen met Milan bedacht. Als er iemand anders bij is, kan ik tenminste reageren. Daarom maak ik met Milan en Chris Berg ook *The Fridge*. Het is een hobby-project van drie tekenaars, die er verschillende ideeën op na houden, maar tussen wie het wel klikt. De reacties op elkaar leveren interessante dingen op.

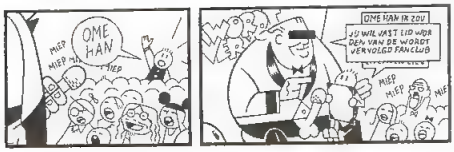

Is dat de belangrijkste bestaansreden voor The Fridge?

Oorspronkelijk zat Luuk Bode er ook bij. Hij zat ook op de kunstacademie en de strip was tussen ons een bindende factor. Luuk en Chris Berg zaten een jaar voor Milan en ik. Ook persoonlijk konden we het goed met elkaar vinden. Bij het eerste nummer van *The Fridge* waren nog een paar andere mensen betrokken, maar nu zijn we nog maar met z'n drieën. De harde kern is overgebleven. Dat was ook de bedoeling. Als er meer mensen bij komen, heeft het voor mij weinig zin. Dan zouden we, met hetgeen we aan het doen zijn, ook bij *Zone 5300* aan kunnen kloppen. Het interessante is juist dat we met z'n drieën een soort gemeenschappelijke totaalvorm zoeken. Het is oorspronkelijk begonnen met een dummy. Chris had hem bijna helemaal alleen gemaakt en ik leverde een verhaaltje. Dat proefexemplaar is in een oplage van drie verschenen. Daarna brachten we een eerste nummer uit. Nu hebben we net het tekenwerk voor het tweede nummer af. Chris zorgt altijd voor de cover omdat het in eerste instantie zijn project is.
Er wordt nu mee geleurd in Amerika via Pep Comics. Een groter verspreidingsgebied zou heel prettig zijn. Het eerste nummer hebben we in eigen beheer uitgegeven en dat is financieel toch niet haalbaar gebleken. De interesse van uitgevers was vrij gering, ook al waren de reacties verder wel positief.

We hoeven er niet aan te verdienen, maar het moet ook geen geld kosten. Toen we begonnen, hadden we al het gevoel dat Nederland als afzetgebied te klein zou zijn, daarom hebben we *The Fridge* in het Engels gemaakt.
De originele platen voor het tweede nummer zijn nu naar Amerika. Ik hoop dat het lukt, want de plannen voor een derde nummer zijn er ook al. Het gevoel dat we het ergens voor doen, is heel stimulerend. Bovendien is de samenwerking heel prettig. Over het resultaat heb ik echter een hard hoofd in, al moet ik zeggen dat ze van het eerste nummer in Amerika zo'n 500 stuks verkocht hebben. In Nederland hebben we ongeveer 1000 exemplaren verkocht. Op zich is dat niet zo slecht, maar we hebben een oplage van 3000 laten drukken. We zijn in eerste instantie bij Sherpa langs geweest en die zagen het project wel zitten. Ze zeiden dat we maar moesten beginnen en als het met de distributie niet lukte, zouden ze ons helpen. We hebben het toen over de oplage gehad en volgens hen konden we wel een paar duizend drukken. Dat hebben we toen gedaan. Achteraf was dat stom want het was in feite een proefballonnetje. Als we er 2000 hadden laten drukken, hadden we er geld aan overgehouden. Nu zijn we er een klein bedrag bij ingeschoten. Als zoiets wat geld oplevert, kun je daarmee weer een tweede nummer uitgeven met minder risico. Maar ja, dat is een les die je moet leren. De reacties waren goed en er was duidelijk belangstelling voor. De opzet is dat wij gewoon onze gang kunnen gaan en een blaadje maken. Het is een soort etalage en het is het mooiste als je dat kunt doen zonder dat het je een cent kost.
Ik verdien de kost met reclamewerk, maar stripmaken is mijn hoofdbezigheid. Ik zou ook best iets commercieels willen doen bij een blad als *SpoSju*. Dat lijkt me leuk. Ik werk nu mee bij Hanco Kolk en Peter de Wit (studio De Plaatjesmaker) en daar zie ik dat je commercieel kunt werken zonder je te verloochenen. Je ziet dat Hanco affectie heeft met werk als *Gilles de Geus* en daarnaast ook doet wat hij voor zichzelf wil doen.
Reclamewerk is vrij doods. Het is een broodwinning die ik beoefen, zolang ik mijn geld niet met stripmaken kan verdienen.

Hoe ben je bij De Plaatjesmaker terecht gekomen?

Voor mijn eindexamen moesten externe deskundigen aangetrokken worden, omdat de docenten genoeg van illustreren afwisten, maar geen kenners waren van het medium strip. Daarvoor is Hanco Kolk toen gevraagd. Ik heb veel aan zijn adviezen gehad. Hanco had al een assistent, maar die ging een tijd weg en daarop ben ik gevraagd. Dat is zo goed bevallen dat ik nu ook Peter de Wit assisteer. Zolang zij assistentie nodig hebben, blijf ik dat doen. Het is leuk en leerzaam. Je ziet hoe iets ontstaat en wordt bovendien steeds gedwongen dingen te doen die je uit jezelf zou vermijden. Ik ben zelf een stijve en voorzichtige tekenaar. Nu ik Peter met zijn losse, vlotte stijl assisteer, word ik gedwongen los te breken en nonchalanter bezig te gaan. Het is voor mij een aanvulling op mijn studie en een verdere ontwikkeling.
Ik zoek ook steeds meer naar verhalen met een realistischer toonzetting. Het karikaturale moet minder humoristisch worden. Mijn laatste werk voor *Incognito* is een eerste stap in die richting. Tot nu toe heb ik in het tekenwerk een zakelijke stijl gehanteerd en dat zal in grote lijnen wel hetzelfde blijven. Het biedt me genoeg mogelijkheden. Het voordeel van die zakelijke stijl is dat je je expressieve momenten heel goed en duidelijk kunt doseren. Omgekeerd is dat veel lastiger. Als je expressief tekent, is het heel moeilijk om daar rustige momenten in aan te brengen. Daarnaast vind ik het gewoon prettig als het er esthetisch uitziet en mooi oogt.

Jef Nieuwenhuis

from beyond the fridge PRESENTS

JACK'S DANIEL

a pictochel production

Het Laatste Oordeel

De blanke sultane
Goetzinger & Christin
Uitg. Dargaud; 62 pl.; h.k.; kleur; *f* 28,50.

De blanke sultane beschrijft een vrouwenleven zoals het had kunnen verlopen. Wat zou er met de onderwijzeres Emma Piggott zijn gebeurd, wanneer ze haar sollicitatiebrief had verzonden en was aangenomen als de gouvernante van de twee kinderen van Sir Ashley Culmington, een in Shanghai gestationeerde diplomaat? Deze Oosterse droom vol exotische weelde heeft de vrouw in haar grauwe, eenzame leven op de been gehouden. In *De blanke sultane* zijn haar kleurrijke hersenspinsels vervlochten met in zwart-wit getekende scènes, die zich na haar dood afspelen tussen de dokter die haar overlijden vaststelt en de Pakistaanse ziekenbroeder die het lichaam met de ambulance komt ophalen. Dat geeft het verhaal een wat merkwaardige constructie, omdat de parallelle manier van vertellen gelijktijdigheid suggereert en de lezer wordt meegenomen in de droom van iemand die op het moment dat het verhaal begint, al is overleden. De lengte van de vertelling, 62 platen, heeft bovendien iets willekeurigs en verwisselbaars, omdat het zelfde verhaal door scènes toe te voegen of weg te laten in twaalf, vierenveertig of desnoods in tweehonderd bladzijden verteld had kunnen worden zonder dat de plot wezenlijk zou veranderen. Als de lezer eenmaal ontdekt heeft dat de onderwijzeres Emma Piggott en Lady Sheringham, de rijke weduwe die de ondergang van het Britse koloniale rijk van nabij heeft gadegeslagen, een en dezelfde zijn - en dat gebeurt al vroeg in het verhaal - is *De blanke sultane* weinig meer dan een prentenboek vol onwaarschijnlijke avonturen. Ondanks de tropische decors maakt het verhaal door de statische tekenstijl en de vlakke inkleuring een fletse indruk. Dit wordt nog versterkt door de vertelstijl, waarin losse illustraties met teksten aan elkaar worden geschreven en veel scènes zich beperken tot gesprekken tussen koloniale dames en heren. De gebeurtenissen zijn inderdaad oppervlakkig als een droom. Hun enige verband is dat ze het product zijn de fantasie van een Engelse onderwijzer uit de jaren vijftig. Zoals Emma Piggott in *De blanke sultane* gestalte krijgt, is ze geen vrouw met een aanleg voor zinderende passies, eerder met een hang naar de zwoele Oosterse clichés van haar tijd die nu, terugkijkend, ontegenzeglijk iets braafs hebben. Het is een leven uit de tweede hand, weinig verrassend omdat we alles eerder hebben gezien, gelezen en gehoord. Emma zelf valt weinig te verwijten, maar het was te hopen geweest dat de makers van het boek, tekstschrijver Pierre Christin en tekenares Annie Goetzinger, haar met een rijkere verbeelding hadden begiftigd. *(Pieter)*

TOENTERTIJD HEB TE LAAT DES JAN MALEISIE NOG MAAKTE SINGAPORE
ER NOG DOEL AAN DAT ASHLEY HAD OOK DAAR ZAKELIJKE BELANGEN
Goetzinger & Christin

Gorn 1: Zelfs de dood...
Oger
Uitg. Talent; 46 pl.; kleur; s.k.; *f* 14,50.

Gorn is weer een nieuwe serie, die inhaakt op het vooral in Frankrijk zo populaire fantasy-genre. Om maar meteen met de deur in huis te vallen: *Gorn* is een van de betere reeksen in z'n soort en bij onze zuiderburen hard op weg om de topper *Op zoek naar de tijdvogel* in populariteit en aanzien te evenaren. In het Frans zijn inmiddels vier delen verschenen en is de serie nog niet over haar hoogtepunt heen. *Zelfs de dood...* is voor het Nederlandse taalgebied de eerste kennismaking met tekenaar en schrijver Tiburce Oger. Dit eerste deel is de opmaat voor de overige afleveringen en zit reeds heel behoorlijk in elkaar. Het verhaal begint verrassend, wanneer na nog geen zes pagina's hoofdpersonage Gorn, een voorbeeldig kasteelheer, om zeep wordt geholpen. Hij keert echter terug uit de hel om zijn geliefde te redden, maar die ziet in hem niets anders dan een spookbeeld en wil niets meer van hem weten. Getergd moet Gorn toezien hoe zijn kasteel door verraad in handen komt van monsterlijke troepen. Hij beraamt een plan om het slot te ontzetten, maar slaagt er niet in zijn plaats te heroveren. Hij verliest zijn jonkvrouwe en ziet zich gedwongen als spookridder rond te dolen.
Tiburce Oger tekent in een aantrekkelijke stijl, die het midden houdt tussen realistisch en karikaturaal. In de komende albums worden zijn tekeningen gedetailleerder en speelt hij steeds meer met kleuren en pagina-indelingen. Helaas worden in dit eerste deel diverse pagina's verknoeid door slordig drukwerk, waardoor de kleurgangen zijn verschoven en de tekeningen wazig en troebel zijn. Ook de lettering is niet overal even fraai. Voor de liefhebbers van sword and sorcery is *Gorn* echter zonder meer een serie om in de gaten te houden. *(Paul)*

Oger

(Advertentie)

STRIPJAAR '95-'96

Met Moebius, Mattotti, Maus, Manga, Maaike & Meer

Inclusief Servicegids 1996

met alle adressen van stripauteurs, organisaties, uitgeverijen, tijdschriften, winkels, etc. (met de nieuwe telefoonnummers!)

Maar liefst 256 pagina's voor *f* 29,95 / 599 Bfr
Een uitgave van Sherpa. Distributie Het Raadsel

Verron & Yann

De belevenissen van Govert Suurbier 1: Papoea's
Verron & Yann
Uitg. Le Lombard; 44 pl., kleur; s.k.; *f* 9,95.

Scenarist Yann moet het er maar druk mee hebben. Ogenschijnlijk stampt hij moeiteloos de ene serie na de andere uit de grond en lijkt hij hard op weg Cauvins reputatie van veelschrijver naar de kroon te steken. *Govert Suurbier* is weer een nieuwe reeks van zijn hand. Tekenaar Verron kennen we nog van *De Maltezer*. Govert Suurbier is missionaris van het Heilig Hart van Oeteldonk en sinds 21 jaar gestationeerd in hartje Papoea Nieuw Guinea. Voor hem begint het avontuur, wanneer een vliegtuig in de jungle neerstort en hij met behulp van een goedbedoelende, maar onhandige medemissionaris op zoek gaat naar de inzittenden, voordat ze door de kannibalen worden gaargestoofd. Er volgt een aaneenschakeling van grappige sketches en dialogen en voor je het weet, is het boekje uit.
Papoea's biedt geen humor op topniveau, maar is onderhoudend genoeg om het met plezier uit te lezen. Zoals we sinds *De onnoembaren* van Yann gewend zijn, is de humor regelmatig seksueel getint, al blijven de keiharde grappen (die het in de eerste verhalen van *De onnoembaren* zo goed deden) hier achterwege. De minder opvallende grappen zijn vaak het leukst, zoals de papoea die met een schedel in de hand in het inlands "toubi ornot toubi" declameert. De zwakke momenten worden vakkundig gecamoufleerd door het aantrekkelijke tekenwerk van Verron. Wat ook meewerkt, is de zorgvuldige vertaling. Alle taalgrapjes en -nuances hebben een Nederlands equivalent gekregen (zie alleen al de naam van de religieuze orde van pater Suurbier) en dat zorgt voor de juiste sfeer. Verder is Yann zo slim geweest zijn missionaris vanaf het volgende deel te laten reizen, zodat de reeks niet aan papoeagrappen wordt opgehangen. Ten slotte moet ik bekennen, dat dit album mij al half had gewonnen door het logo op de achterkant. In plaats van het afschuwelijke Le Lombard-logo (u weet wel, dat stomme mannetje op een aardbol), dat tegenwoordig alle albums van deze uitgever ontsiert, loopt pater Suurbier over de aardkloot en dat staat al een stuk beter. *(Paul)*

Xoco: Vlinder van Obsidiaan
Ledroit & Mosdi
Uitg Blitz; 54 pl.; kleur; s.k.: *f* 14,95/BF 250; h.k., *f* 27,50/BF 525

Het zijn gouden tijden voor het fantastische verhaal. De lezers kunnen er geen genoeg van krijgen en de uitgevers zijn dus gaarne bereid geld en albums ter beschikking te stellen. Het is dan ook geen wonder dat er, zoals bij elke hausse, veel kaf tussen het koren zit. Een beetje broodschrijver hoeft zich enkel wat werk van Vance, Lovecraft en Tolkien aan te schaffen en een beperkt tekenaar hoeft dat alleen maar in tekeningen om te zetten, voor zover hij dat machtig is.

Het fantastische element biedt echter schrijver en tekenaar ook de mogelijkheid het beste in zichzelf naar boven te halen.
In *Xoco* is dat laatste het geval. Scenarist Mosdi levert met *Vlinder van Obsidiaan* een zeer veelbelovend eerste deel af van een occulte, onheilszwangere serie. De kracht van het verhaal is vooral dat aan de fantastische elementen een coherent idee ten grondslag ligt. De slechte verhalen in het genre zijn slecht, omdat het fantastische een betekenisloze verpakking is zonder inhoud. In *Xoco* grijpt Mosdi terug op de donkere kanten van de Azteeese godsdienst en cultuur en blijft van daaruit consequent verder redeneren. Omdat hij op die manier voor zichzelf een stevig raamwerk creëert, houdt hij ruimte en aandacht om van zijn personages levende wezens te maken in plaats van willoze figuranten in een avontuur. De scenarist weet zelfs de Indiaan Xoco, door zijn rol van demonenbestrijder al bijna een karikatuur, genoeg diepgang te geven.
Het intelligente en boeiende scenario heeft tekenaar Ledroit in hoge mate weten te inspireren. In de populaire serie *Kronieken van de zwarte maan* is zijn tekenwerk wisselvallig en niet altijd even aantrekkelijk. In *Xoco* laat hij echter zien een fenomenaal striptekenaar te zijn. Niet alleen maakt hij de platen waar het scenario om vraagt, maar meer nog versterkt hij met zijn platen de sfeer en geeft hij op de beslissende momenten het verhaal de lading die het album ver boven de middelmaat doet uitstijgen.
De wijze waarop hij te werk gaat, is indrukwekkend. Zijn onweerlegbare technische kwaliteiten gebruikt hij voor een effectvolle mengeling in zijn platen van Europese sfeertekening en Amerikaanse bewegingsverbeelding. De ene keer zijn de tekeningen expressief en overdadig, de andere keer broeierig en ingetogen. Alles op het juiste moment en op de juiste plaats. *Xoco* is een schitterend album. *(Jef)*

Ledroit & Mosdi

Oude liefdes
Prado
Uitg. Arboris; 44 pl.; kleur; s.k.; *f* 9,95/BF 195.

Aan erotische strips valt meestal weinig bijzonders te beleven. Op zijn slechtst zijn ze een aaneenschakeling van vergezochte erotische fantasieën, rechttoe rechtaan in elkaar gezet door een anonieme broodtekenaar; op zijn best een met wellust afgebeelde parade van geslachtsdelen van de hand van een Manara of een Serpieri. In beide gevallen is het verhaal niet meer dan een hulpmiddel om de elkaar opvolgende blootscènes een schijn van logica mee te geven. Zolang het (mannelijke) publiek er maar *en masse* rode oortjes van krijgt, ligt niemand er verder wakker van. *Oude liefdes* laat zich lezen als Prado's reactie op de beperkte en banale wereld van de erotische strip. *Glinsteringen in het glas*, het eerste van de acht korte verhalen uit *Oude liefdes*, raakt meteen de kern van het

DAMES EN HEREN VAN DE VERZAMELDE WERELDPERS,
MIJNHEER VAN BROEKHOVEN, DENKT U DAT MEN ONS ZAL GELOVEN?
STRIP-TEKENEN LOSSEN
IK BEN LAAT TE IN DIT!
ZIE ZOZOLALA NR 86, BLZ 14.

(Advertentie)

Zone 5300
STRIPS cultuur & curiosa
De nieuwste strips van binnen- en buitenlandse auteurs als Gummbah Marcel Ruijters, Berend J. Vonk, Bert van der Meij, Lorenzo Mattotti en Jim Woodring. De geheimen uit Maaike's Dagboekje. Actuele ceedee-, video-, film- en boekbesprekingen. Artikelen over zulke uiteen lopende zaken als cyberpunk, soaps en Oost-Aziatische splattergore. Dat en nog veel meer lees je in Zone 5300, het maandblad vol Strips, Cultuur & Curiosa.
Zone 5300 is voor ƒ 4,25 te koop bij boekhandel, kiosk en stripwinkel in Nederland en België en op de grotere NS-stations.
Abonnementen: tel. 010-425 56 26
fax 010-276 01 09
E-mail aan Zone 5300: schagen@inter.nl.net

probleem met alle erotische literatuur. De hoofdpersoon van het verhaal is Rogelio, een schrijver die zijn sexualiteit op een literaire manier beleeft. Op een avond krijgt zijn minnares Sophia genoeg van Rogelio's spelletjes. Rogelio houdt naar haar smaak teveel van boeken en te weinig van mensen. Rogelio's eenzaamheid aan het slot van het verhaal maakt duidelijk dat een strip over erotiek net zoiets is als een tekst over muziek, dat wil zeggen een verslag uit de tweede hand. Als zodanig kan zo'n erotisch verhaal het verlangen van de lezer enkel vergroten, maar nooit bevredigen. De lezer blijft altijd alleen achter. Daarop wijst ook *Ballade voor neon en saxofoon*, het laatste verhaal uit *Oude liefdes*, dat heel *bluesy* eindigt met een schrijver die inziet dat hij een illusie najoeg. Prado doet in *Oude liefdes* weinig moeite erotische spanning op te roepen. Die moeite zou toch vergeefs zijn. Hij richt zich op de sociale band die achter elke sexuele relatie schuilgaat. Sexueel genot staat voor de personages in *Oude liefdes* niet op zich, maar dient ook een ander doel: wraak of afscheid nemen, de verveling verdrijven, een vergeefse poging het verleden terug te halen. Net als in Prado's eerdere werk klinkt in *Oude liefdes* zijn pessimistische mensbeeld door. Zeldzaam zijn de minnaars die erin slagen hun relatie voor beide partijen bevredigend te houden. Te vaak ziet Prado winnaars en verliezers. In *Oude liefdes* beperkt hij zich dan ook niet tot de voor erotische strips zo kenmerkende, minitieus afgebeelde vrijpartijen. Hij geeft het decor van de vrijpartij net zo'n grote rol. Prado's decors zeggen alles over zijn personages, de hunkering en kwetsbaarheid die schuilgaan achter hun geilheid.

De dubbelzinnigheid van de lust, aan de ene kant geilheid en aan de andere kant kwetsbaarheid, spreekt ook uit Prado's tekenwerk. Net als zijn vorige album *Kriptijn*, tekende hij *Oude liefdes* op een gekleurde ondergrond. Met verbluffend resultaat: aan de ene kant verleent hij de lichamen van zijn personages een zekere sensualiteit, aan de andere kant creëert hij met de aardtinten waarop hij tekent op subtiele wijze een mineurstemming. *Oude liefdes* bewijst zo nogmaals Prado's meesterschap in kleur. En het succes van een eigenzinnige benadering van een uitgekauwd genre. *(Toon)*

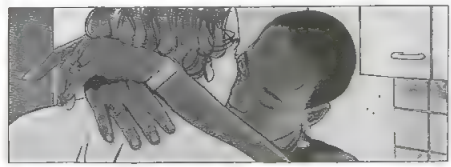

Brieven van overzee
Warnauts & Raives
Uitg. Casterman; 112 pl.; kleur; h.k.; ƒ 42,90/BF 795.

Met *Brieven van overzee* hebben Warnauts en Raives eindelijk weer een behoorlijke striproman afgeleverd. Geen onnodig ingewikkelde plot, waarbij de intrige onvoldoende uit de verf komt en de ontknoping teleur stelt, zoals in *De keerzijde van de droom*. Geen relationele verwikkelingen, waarbij de gedachtengang van de diverse personages schimmig blijft en de lezer zich weinig in de gebeurtenissen kan inleven, zoals in *Intermezzo*. En gelukkig evenmin de opsomming van clichés, waaruit *In het teken van de evenaar* bestond.

Misschien is *Brieven van overzee* beter geslaagd dan zijn voorgangers, omdat het thema alleduagser is en de auteurs zich een ruim aantal pagina's hebben gegund om het verhaal uit de doeken te doen. Elke scène krijgt voldoende aandacht om geloofwaardig over te komen. De dialogen doen ongedwongen aan en gaan deels over koetjes en kalfjes, wat de personages levensecht doet lijken. Helaas geloven de auteurs nog altijd in te vaak opduikende onderschriften vol wijze bespiegelingen met de diepgang van een *bouquetreeks*aflevering. Het verhaal ontspint zich in een rustig tempo, waarbij de auteurs de aandacht vasthouden door niet chronologisch te vertellen. Zoals we inmiddels van Warnauts en Raives gewend zijn, wisselen heden en verleden elkaar regelmatig af, zonder dat de juiste volgorde onmiddellijk duidelijk is. Deze verteltechniek mag dan een bekend recept zijn, het werkt nog steeds.

Hoofdpersoon van *Brieven van overzee* is de dertiger Jean Rionet. Na de plotselinge dood van zijn vrouw, ontdekt hij tussen haar spullen brieven van twee minnaars. Hij gaat op onderzoek uit en dat leidt niet alleen tot een confrontatie met de twee mannen, maar ook tot een confrontatie met zichzelf. Hij zint op wraak en slaagt daar eenmaal in, maar trekt langzamerhand lering uit de gebeurtenissen. De wroeging maakt plaats voor een nieuw evenwicht. De ontwikkeling die Rionet doormaakt

(Advertentie)

UITGEVERIJ GRMBL! PRESENTEERT

KOEN HOTTENTOT

SCHNUURT

48 PAGINA'S * FULL COLOR OMSLAG * GENAAID
OPLAGE 700 EXEMPLAREN (GENUMMERD & GESIGNEERD)
EN DAT VOOR DE SCHAPPELIJKE PRIJS VAN FI 14,95 !
IN DE BETERE STRIPWINKEL VANAF NU, ZO ONGEVEER.
OF OP DE BEURS IN HAARLEM, ALWAAR OP DE SCHNUURT STAND
OOK ORIGINELE PAGINA'S UIT NECRONOMICON TE KOOP ZIJN.

OOK TE BESTELLEN DOOR OVERMAKING VAN FI 17,75 (INCL 2,80 PORTO)
OP BANKREKENING 3701 33 501
T.N.V. GRMBL! TE KOOG A/D ZAAN
(GIRONUMMER VAN DE BANK 3553751)

wordt niet te sterk benadrukt, zodat het aan de lezer zelf is, zijn of haar conclusies te trekken. Daardoor leest *Brieven van overzee* niet alleen vlot weg, maar heeft het tegelijkertijd meer diepgang te bieden dan op het eerste gezicht het geval lijkt. *(Paul)*

Aliot: Het kind der duisternis
De la Fuente & Jodorowsky
Uitg. Dargaud; 45 pl.; s.k., kleur; ƒ 9,95/BF 195.

Wie het album *Aliot* openslaat, wordt bedolven onder een lawine van verhaalelementen. Een door de duivel verwekt kind wordt in Brazilië gezocht door een clubje karate-priesters. In de naam van Allah worden ze daarbij voor de voeten gelopen door een sjeik met een roedeltje eunuchen, die het zelfde doel nastreven. Beide gezelschappen laten daarbij een spoor van doden en zwaargewonden achter. Onderwijl zitten aan de andere kant van de oceaan een nobele edelman en zijn bastaardbroer elkaar dwars in het door melaatsheid geteisterde Frankrijk. Als ook de hooggeborene aan de ziekte ten prooi valt, wordt hij wreed door iedereen verstoten. Alleen een arm weesje die hij van een wrede aframmeling had gered, blijft hem trouw. Einde van het eerste deel van *Aliot*.

Schrijver/cineast Jodorowsky is altijd een zwevertig type geweest. Met Giraud kon hij het dan ook prima vinden en samen produceerden ze de alleszins verteerbare stripserie over de lichtelijk weerzinwekkende privédetective John Difool. Opvallend was toen al dat Jodorowsky veel ruimte nodig had om zijn verhaal te doen. Samen met Bess begon Jodorowsky wat dat betreft al enigszins te ontsporen in de serie *De Blanke Lama*.

In *Aliot* gaat alles vreselijk mis. Ongeremd moet Jodorowsky een aantal laden met ideeën hebben opengetrokken en met de ogen dicht hebben gegrabbeld. Satansverering, weesjes en vechtmonniken in westerse verpakking worden samengepakt in een mengsel van voodoo en fondant. De argeloze stripliefhebber koopt voor een tientje een album dat louter en alleen een introductie bevat van alle ingrediënten voor een verhaal, waarvan Jodorowsky ogenschijnlijk zelf nog geen flauw idee heeft hoe het ooit af zal lopen.

De la Fuente is een echte vertegenwoordiger van de Spaanse school. Het dondert niet waar het verhaal over gaat als er maar lekker getekend kan worden. Het betekent dat Jodorowsky op geen enkele wijze tot de orde geroepen is. *Aliot* is een album dat louter door de klinkende namen van de makers door de ballotage is gekomen. Inhoudelijk stelt het niets voor. *(Jef)*

Ben maakte wat klyt e cip
Zo zoiets wil m'n album wel gaan geven.
maar eerst gaan ze "de collectionneurs" uitgeven..
"tot zo'n" gefeliciteerd
nou, veel voor ze!
en als ze die oplage kwijt zyn en wat de kosten zijn kunnen ze mijn album wel gaan geven..
dag album..
Ben' w. Aah Dec 21-86

Zeker Lezen

Luitenant Blueberry
Giraud & Charlier
Per deel 44 pl.; s.k.; ƒ 9,95/BF 195.

In 1965 start scenario-schrijver Charlier de western-serie over de militair Blueberry. Het tekenwerk wordt verzorgd door Giraud, een jonge leerling van Jijé. Gesteund door de ijzeren regelmaat van de degelijke en geroutineerde scenarist, ontwikkelt de getalenteerde tekenaar zich snel. Met het toenemen van de kwaliteit van het tekenwerk, groeit ook de populariteit van de serie. Constant zoekend naar de grenzen van zijn mogelijkheden, bereikt Giraud in de albums *Generaal Geelkop*, *De mijn van Prosit* en *Het spook van de goudmijn* de toppen van zijn tekentechnisch kunnen.

Wanneer dat besef tot hem doordringt, verflauwt zijn aandacht voor het grafisch gedeelte van de verhalen. De kwaliteit blijft hoog, maar de gedrevenheid is weg. Meer en meer richt Giraud zijn aandacht op het scenario. Zijn opvattingen geven het ambachtelijk vakwerk van Charlier een nieuw elan. In een gezamenlijke krachtsinspanning helpen zij de hoofdpersoon Blueberry volledig naar de Filistijnen en laten de lezer verbijsterd achter. Daarna is het afgelopen. Giraud verliest zijn belangstelling geheel. Plichtmatig tekent hij zijn plaatjes. Zonder de inspiratie van zijn kompaan, keert Charlier terug naar het degelijk werk van weleer. Langzaam sukkelt de serie naar zijn eerste levenseinde.

Hoewel het hoogtepunt, tekentechnisch gezien, eerder bereikt is, wordt de apotheose van de Blueberry-serie gevormd door het verhaal over de verdwenen schat van het federale leger en de aanslag op generaal Grant. Deze geschiedenis begint met het album *Chihuahua Pearl* en eindigt met de verdwijning van Blueberry in *Angel Face*. In een cyclus van vijf albums krijgt de combinatie van grafische vaardigheden plus experimenteerdrift van Giraud en schrijversvakmanschap plus ambachtelijke discipline van Charlier voor het eerste (en het laatst) een meerwaarde.

Alle regels die gelden voor een (goedlopende) stripserie voor een breed publiek worden resoluut overboord gezet. De nobele held Mike Blueberry wordt onbarmhartig de hoek in gedreven waar de klappen vallen en een goed einde lijkt met elk volgend album verder weg dan ooit. Ook het karakter van de hoofdpersoon wordt er met het vergroten van de ellende niet beter op. De steer van de verhalen wordt steeds grimmiger. Symbolisch daarvoor is de verandering in het uiterlijk van Blueberry. Onbeschaamd presteert Giraud het om het jongensachtige koppie te vervormen tot de reactionaire smoel van een kaalgeschoren Charles Bronson. Het mooie uiterlijk is voorbehouden aan de kille beroepsmoordenaar Angel Face.

Tot in de details wordt alles gearrangeerd om het ingedutte en geconditioneerde strippubliek op het verkeerde been te zetten en ruw wakker te schudden. Charlier schrijft dan niet meer om zijn breiwerk rond te krijgen, hij schrijft om de rauwheid van een roerige periode in een rug deel van de wereld voelbaar te maken. Giraud tekent op dat moment niet meer om zijn technische vaardigheden te vergroten, hij tekent om de ontluistering van een volksheld zichtbaar te maken.

De invloed van Giraud als tekenaar wordt dikwijls onderkend. Minstens zo groot is de invloed die deze *Blueberry*-albums hebben gehad op de stripkultuur van Europa. Grote uitgevers ontdekten dat ongebaande wegen niet per definitie buiten hun uitgave-beleid hoeven te vallen. Stripmakers beseften vanaf dat moment dat elke conventie te doorbreken is, welke vorm je ook gebruikt. De strip was definitief de braafheid voorbij. *(Jef)*

EINDELIJK BREEKT DE DAG AAN
DAT BEN IK GIJAD MET A BEETJE LONG
ALS WE EEN ACHTER PROSIT EN WALLY AAN DE HEBBEN WIJ EEN BEETJE MET KOPPROEN
IJE WEET IT WEL IK BLIEF GEEN TEN GEVATEN VOOR ONZE KUNSTEN ALS WE DOOR DE LINIES VAN DE SPANJAARDEN PROBEREN TE BREKEN WE MOETEN ZWAAIS DOOR DE WOESTIJN MET EEN PAARD!

Giraud & Charlier

PrikBord

Waarschijnlijk heeft het slechte nieuws jullie al bereikt. Bill Watterson is met ingang van dit jaar voor de derde keer, maar - volgens eigen zeggen - nu definitief gestopt met **Calvin and Hobbes**. De rechten op de strip berusten niet bij Watterson maar bij een syndicaat. Dat betekent dat een andere stripmaker de serie voort zou kunnen zetten. Of dit inderdaad het geval zal zijn, is op dit moment niet duidelijk. De Nederlandstalige albumuitgaven zullen voorlopig gewoon doorgaan. Door het herhaaldelijk wisselen van rechthebbende voor ons taalgebied, zijn de uitgaven sterk achtergebleven bij de oorspronkelijke reeks. Big Balloon is van plan op korte termijn het derde album uit te brengen. JN

Op 21 september a.s. is het zover: dan verschijnt *De zaak Blake*, het nieuwste deel in de serie **Blake en Mortimer**. Ruim negen jaar na de dood van Jacobs en zes jaar na de verschijning van het door Bob de Moor voltooide slot van *De dre formules van Professor Sato* gaan onze klassieke helden weer een nieuw avontuur tegemoet. De helden leven voort, maar de makers zijn vervangen. Voor *De zaak Blake* tekende Jean van Hamme voor het scenario en Ted Benoit voor de tekeningen Het verhaal speelt zich af tegen de achtergrond van de Koude Oorlog. De Britse geheime dienst heeft een lek binnen haar organisatie. Voor Blake beginnen de problemen, wanneer de verdenking op hem valt. PvG

Uitgeverij Casterman heeft spectaculair nieuws: heel misschien gaat het stripblad **Wordt vervolgd** weer verschijnen. Over de nieuwe formule voor de Nederlandstalige versie van *(A Suivre)* denkt men op dit moment bij Casterman diep na. De bedoeling is dat *Wordt Vervolgd* nieuwe stijl een internationale opzet krijgt, zodat het blad simultaan in meerdere talen kan worden uitgebracht en de drukkosten beperkt blijven. De verspreiding zal waarschijnlijk enkel via de stripwinkels plaatsvinden. Veel meer dan dat wil men bij Casterman nog niet kwijt. *„Daarvoor zijn de plannen nog te vaag,"* volgens de Casterman woordvoerder. Dat er überhaupt plannen zijn, is in ieder geval goed nieuws. Of ze daadwerkelijk *Wordt vervolgd* uit haar as zullen doen verrijzen, weten we na de Haarlemse Stripdagen Zodra bij Casterman de definitieve beslissing valt, horen jullie dat van ons. Wordt vervolgd, dus. TD

Inktvis Prutduktie

In *ZozoLala 85* werd de komst al aangekondigd in het *Formalne*-artikel en nu is het er dus echt: **Verdomd, Goed Tijdschrift.** Dit nieuwe blad zal iedere twee maanden verschijnen voor de prijs van 140 BF of *f* 8,00. Het maart aprilnummer was veelbelovend. In het begeleidend persbericht schrijft de redactie dat het doel van *Verdomd, Goed Tijdschrift* is: *'het geven van kans op publicatie aan de tekenaars die het volgend millenium onveilig zullen maken.'*

Of het zo'n vaart zal lopen, betwijfelen we, maar feit is dat het blad talent herbergt dat de komende jaren hoge ogen zal gooien. Wij zetten onze centen alvast op **Stief Desmet, Inez Michiels** en **Jeroen Kuypers**, wier vervolgverhalen ook in de komende nummers terug zullen keren. Verder in dit eerste nummer goed werk van **Mark Horemans** en **Eddy Gabriel** en een interview met Ted McKeever.
In de komende nummers kan de lezer strips verwachten van onder anderen Steven de Rie, bekend van de comic-reeks *De stulle getuige.* Ook staat er een interview met Marcel Ruijters op stapel. De oplage van 1000 exemplaren blijft voorlopig gehandhaafd. Al met al een dapper initiatief, dat het zeker verdiend gelezen te worden. Schrijven dus voor een abonnementje naar het redactie-adres van *Verdomd, Goed Tijdschrift.* Kammenstraat 41, 2000 Antwerpen, België. Overigens is het blad ook te koop in de stripspeciaalzaken. HvS

In de States zijn ze al jaren gek op **Moebius** en dat heeft nu geleid tot een heuse Moebius-comicserie, die wordt uitgegeven door Caliber Comics. Volgende maand moeten de eerste twee deeltjes van de Moebius Comics, zoals de reeks heel origineel gaat heten, in de winkels liggen. De comic bevat onder meer een aflevering van *De man van Ciguri*, het nieuwste boek van de meester, dat in het Nederlands door Arboris wordt uitgegeven. Voor het overige worden de blaadjes gevuld met werk van Amerikaanse tekenaars, die door Moebius worden gedirigeerd. De comics kosten $ 2.95 per stuk. PvG

Ook lang geleden, in 1983 om precies te zijn, kwam het album **Blitz** uit Tekenaar Floc'h en scenarist Rivière hebben onlangs de koppen weer bij elkaar gestoken. Het resultaat van hun hernieuwde samenwerking is, surprise surprise, *Blitz* 2, waarvan de eerste afleveringen momenteel worden voorgepubliceerd in het Franse maandblad *L'echo des savanes*. De setting is ditmaal een Londens metrostation, dat dienst doet als schuilkelder tijdens het bombardement op Londen aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. PvG

Floc'h & Rivière

De meesters van de gerst door Vallés en Van Hamme wordt verfilmd om er een Franse televisieserie van te maken. De opnamen starten nog dit najaar Waarschijnlijk wordt het een miniserie van drie delen van elk ongeveer een uur. PvG

DE BEST VERKOCHTE ALBUMS VAN DE MAANDEN MAART EN APRIL

SERIES

1 De Huurling 8: Het jaar 1000
2 De familie Doorzon 20: Op 20
3 Aria 18: Woedende venus
Suske en Wiske 248: Robotkop
5 Blauwbloezen 38: De onderduikers
6 Bruce J. Hawker 7: Het koninkrijk van de hél
7 De duistere steden 8: Het scheve kind
8 Jeremiah 19: Het grensgebied
9 Calvin and Hobbes 10: There's treasure everywhere
10 Sammy 32: Vriendendienst

"Aldebaran pakt iedere keer weer verassend uit Ben nu al benieuwd naar het vierde deel. Wie één deel koopt, koopt ook de rest."

OVERIG *)

1 Excess en extase
2 De man die niet meer schreef
3 Brieven van overzee
4 Impudica
5 Het scheve meisje
Xoco 1: Vlinder van Obsidiaan
7 Sarajevo tango
8 Java, in de schaduw van de merapi
9 Bergbloempje
10 Het seizoen van de palingen

"Een schitterend voorjaarsoffensief: Fox, Gipsy, Govert Suurbier, Xoco, en van Casterman De man die niet meer schreef, Anita Bomba, Kobe de Koe, Het scheve kind. Al die verkerds die beweren dat er niets goeds meer verschijnt, kwinen de boom in."

De Z-Lijst komt tot stand, dankzij de volgende winkels: Het B-Gevaar, Balloon Express, Bul Super, De Boekenhalte, Epoc, Franke, Gilles de Geus; Gobelijn, Het Land van Langvergeten, Leidse Stripshop, Mieke's Stiptiek, Noord, Peard van Trojs, Plok. strips en ander dingesl, De Poort, De Rat, Snoek, De Strisp, 't Strippie.
Ook het cursieve commentaar is van de deelnemende winkeliers.
***) De lijst "Overig" omvat one-shots, tweeluiken en trilogieën.**

Twee jaar geleden bewees **Scott McCloud** met zijn lichtelijk briljante *Understanding comics* voor eens en voor altijd dat strips over strips niet per se saai hoeven te zijn. Na een uitgebreide en slopende promotietour zit McCloud weer achter zijn tekentafel. Of liever gezegd, achter zijn computer. McCloud bewerkt *Understanding comics* momenteel voor cd-rom. Voor dit nieuwe medium goost hij de lineaire structuur van zijn album volledig om. Binnenkort hoeft dus niemand meer wakker te liggen van de vraag of een strip over strips ook zonder papier mogelijk is. Zelfs nieuwe-mediaoptimist McCloud ziet echter in dat de digitale revolutie nog wel wat jaartjes op zich zal laten wachten. Dus werkt hij behalve aan de cd-rom - heel ouderwets - ook nog op papier aan een politieke satire. *The new adventures of Abraham Lincoln* is de titel van de strip, waarin McCloud de historische figuur Lincoln het laat opnemen tegen het imago dat Abe in de populaire cultuur gekregen heeft. TD

WE ARE NOW PREPARED TO BEGIN OUR CRITICAL ANALYSIS BY SEPARATING FORM FROM CONTENT— NOW HOLD STILL, PLEASE.
ROAR SHRED RIP SPUTTA
CONTENT
FORM
SEE, THAT WASN'T SO BAD— COMICS ARE N ESSENCE SEQUENTIAL PICTURES.
R GHTO·
FORM

Ondanks McClouds toegankelijke benadering in *Understanding comics*, zijn er nog steeds mensen die hem niet serieus willen nemen Voor deze aristocraten van de geest maakte Dylan Sisson **Filibusting comics. The next chapter** (Fantagraphics Books; $ 2 75). Onder het motto *"Axiomatic! Dogmatic! Juxtaposed!"* zet Sisson McCloud neer als een betweterig opneukertje met een te grote bril, dat de oorsprong van de strip moeiteloos traceert tot voor de oerknal. En geef Sisson eens ongelijk. *Filibusting comics* is een kwartiertje genieten voor alle liefhebbers van *"pictorial iconographic pictures and other pictures juxtaposed deliberately in a premediated sequential sequence, sequentially"* met gevoel voor humor. TD

Kuifje-mania, aflevering 714 en 715. In zijn ophef makende boek **Les grands mythes de l'histoire de la Belgique, de Flandres et de Wallonie** (Ed. Vie Ouvrière; ISBN 2-87003-301-X; BF 855) gaat **Joël Kotek** nogal tekeer tegen de zogenaamde *Kuifje*-cultus en haar aanhangers. Kotek vindt het verwerpelijk dat de meeste *Kuifje*-specialisten de extreem-rechtse sympathieën van Hergé bagatelliseren, ontkennen, of zelfs verzwijgen. Vooral de geheimzinnigheid over Hergés activiteiten tijdens de oorlog stoort hem.
Koteks stevige kritiek is natuurlijk niet gezellig voor de mensen achter de Erven Hergé Gelukkig voor hen vond Nick Rodwell er iets op. Deze gehaaide zakenjongen stelde - bij wijze van uitzondering - het Herge-archief ter beschikking van **Pierre Assouline**. Assouline is hoofdredakteur van het belangrijke Franse boekentijdschrift *Lire* en auteur van verschillende populaire biografieën, zoals die over vliegtuigbouwer Dassault, wereldreporter Londres en schrijver Georges Simenon. Met andere woorden, iemand met een reputatie hoog te houden.
Assoulines **Hergé-biografie** (Ed. Plon; ISBN 2-259-18104-X, BF 145) gaat voor een belangrijk deel over de duistere oorlogsjaren. Op een meeslepende manier vertelt Assouline over Hergés tijd in het extreem-rechtse, katholieke kamp. Op de redaktie van *Le Vingtième*, het blad waarin Hergé publiceerde, liepen mensen rond als abbé Wallez. een man met een meer dan gewone sympathie voor Mussolini, en Leon Degrelles, een invloedrijke collaborateur. Voor Degrelles' REX-beweging maakte Hergé illustraties. In *Kuifje: De geheimzinnige ster*, gemaakt in volle oorlogstijd, voerde Hergé de Amerikanen op als slechterikken en joden als geldwolven. Ook heeft Assouline zijn twijfels over Hergés vermeende naïviteit in die tijd. Hergés verweer dat hij tijdens de oorlog enkel om den brode wat grappige strips heeft gemaakt, vindt hij niet sterk.
Hoe boeiend Assouline's biografie ook is, hij roept ook vragen op. Hoe kan iemand zich vijftig jaar na dato nog woordelijk een dialoog herinneren? Op verschillende punten kan Assouline de uitspraken van zijn informanten niet verifieren. Sommige periodes in Hergés leven blijven daardoor onderbelicht.
Desondanks is *Hergé* absoluut boeiend, met name ook voor de liefhebbers van Belgische geschiedenis. De vertaling van het boek verschijnt dit najaar bij uitgeverij Kritak. PL

Harrie en Ep zijn twee stripfiguren van wie de "komische avonturen" niet zouden misstaan in het overbekende Standaard-fonds. De heren beleven nu hun belevenissen *Hoi Arthur* en *De tunkeuring* in een eigen beheeruitgave van tekenaar **Henk Roede.** Voor 3 gulden 95 is het boekje te verkrijgen bij Studio Roede, De Gast 19, 9861 BM, Grootegast. Een koopje, want het sympathieke boekje is niet alleen goed voor een ontspannen kwartiertje in je luie stoel, het is ook nog eens bijzonder verzorgd uitgegeven. HvS

Casterman breidt (voorlopig alleen in het Frans?) haar aanbod van manga's gestaag uit. Naast diverse vertalingen uit het Japans bracht deze uitgeverij onlangs opnieuw een manga van de hand van een Europeaan. Het gaat om *Elie*, een 152 pagina's dikke pocket door *Crespin*. Een andere Europese Castermanga, *L'autoroute du soleil* door Baru, werd in Angoulême in januari dit jaar tweemaal onderscheiden. Wordt het niet eens tijd voor een paar vertalingen in het Nederlands?
Wat in elk geval wel bij Casterman in het Nederlands zal verschijnen, zijn diverse albums die eerder bij de Franse uitgever **Vents d'Ouest** verschenen. Het is voor het eerst, dat de Nederlandse tak van Casterman strips aanbiedt, die niet tot het fonds van het franstalige moederbedrijf behoren. Met deze vertalingen vult Casterman het gat, dat **Oranje** heeft laten vallen. Oranje zal hoogstwaarschijnlijk nog slechts enkele albums op de markt brengen en haar stripaktiviteiten daarna voor gezien houden. Veel albums van Oranje verschenen in het Frans bij Vents d'Ouest. Voor zover de aard van de albums in het fonds van Casterman past, zal Casterman uitgaven van Vents d'Ouest in het Nederlands uitbrengen. Voor eind dit jaar zijn vertalingen voorzien van *Minuit à Rhodes*, een verhaal in twee delen door Béhé (bekend van *Doodzonde* en *Dubbel ik*) en Boisset en van *Mangecoeur* door Andreae en Galli. Casterman gaat ook de albums van het *Joe Bar Team* uitgeven.
Tevens verschijnen dit jaar enkele albums, die eerder alleen in het Frans door Casterman werden uitgegeven. Het gaat om *Un jeune homme romantique* door Loustal en Paringaux en om de delen 3 en 4 van *Kobe de Koe*
Samen met het onlangs verschenen *De tanden van de haai* van Boucq voltooit Casterman daarmee een inhaalrace van albums die meer dan een jaar geleden in het Frans uitkwamen, maar aanvankelijk niet in het Nederlands zouden worden vertaald. PvG

Twee *ZozoLala's* geleden maakten we in deze rubriek al melding van de plannen van **Berthet** om samen met **Foerster** een western te maken. Dat is inmiddels definitief. Het wordt een one-shot, waarin de auteurs een oude wapenbroeder van Calamity Jane ten tonele voeren. De titel wordt waarschijnlijk *Prairie Dogs*. Het album moet nog dit jaar verschijnen bij de Franse uitgeverij Delcourt. PvG

Over Delcourt gesproken: die uitgeverij bestaat tien jaar en heeft om dat te vieren een gelegenheidsalbum op de markt gebracht. In **La fabrique Delcourt a dix ans** blikt uitgever Guy Delcourt terug en praat hij met zijn auteurs. Naast dialogen bevat het boek een flink aantal gelegenheidspagina's van auteurs, die tot zijn fonds behoren of daar in het verleden bij gehoord hebben, zoals Andreas, Juillard, Plessix en Vatine. Delcourt heeft veel onbekende auteurs de kans geboden albums te publiceren. Hier bekende series als *Aquablue*, *Chinees rood*, *Patje van het Groenewoud* en *De lichten van de Amalou* hebben dankzij Delcourt hun publiek gevonden. *La fabrique Delcourt* is een fraai uitgevoerd album, dat eenmalig wordt aangeboden voor een sympathieke prijs van (omgerekend) rond de vijfentwintig gulden. PvG

Een nieuw projekt van Delcourt is een driedelige serie rond Edward John Trelawnay, waarvoor **Dieter**, bekend van *Patje van het Groenewoud*, het scenario verzorgt. Voor het

tekenwerk is **Herenguel**, de huidige tekenaar van *Het land van langvergeten*, aangetrokken. Trelawnay is een soort piraat in een wereld, waar schepen zijn vervangen door zeppelins en andere luchtballons. Het eerste deel moet binnen een jaar verschijnen. PvG

De winnaar van de **aanmoedigingsprijs** voor jong talent in Haarlem heet **Mark Hendriks**. Hendriks werd aangenaam verrast door de prijs. *"Eigenlijk maak ik mijn strips voor mijzelf, maar zo'n prijs geeft wel een goed gevoel. Het is toch een vorm van respect voor je werk."* Aan de prijs is een geldbedrag verbonden. Over dat geld zegt Hendriks: *"Ik ga er wat schulden mee aflossen en verder blijf ik gewoon op de oude voet doorgaan."* Grootse plannen voor een nieuwe uitgave heeft Hendriks voorlopig niet. Wel laat hij weten dat zijn album *Tomoyo* binnenkort haar eerste herdruk beleeft. TD

Naast de traditionele aanmoedigingsprijs wordt in **Haarlem** voor het eerst ook een **publieksprijs** uitgereikt. Een jury heeft daartoe een selektie van zes albums gemaakt uit de stripoogst van de laatste twee jaren. Het is de bedoeling dat het publiek door middel van breed verspreide foldertjes haar definitieve voorkeur uitspreekt. De zes genomineerde albums zijn het eerste album over Kobe de Koe van De Moor en Desberg, *De verbaasde analfabeet* van Gummbah en *Vis aan de wand* van Guido van Driel naast minder voor de hand liggende albums als het complete oeuvre van Marc van der Holst, De Wits *Sigmund, eerste sessie* en *De vlucht* van Ferry. JN

Het werk van **Marc van der Holst** is genomineerd voor de Haarlemse publieksprijs. Behalve de *Spekkie Big*-stripboekjes die hij in eigen beheer uitgeeft, verschijnt ook regelmatig **Marcs stripblad.** Het derde nummertje is inmiddels uit. Voor een piek (!) krijg je 36 paginaatjes op iets minder dan A7-formaat. Met heel veel bloot en een knutselpagina, zo staat er op het voorkantje. Voor iedereen die gecharmeerd is van de eigenzinnige humor van Van der Holst. Wie meer wil weten, schrijft naar Drekrsstr. 1B 2311 VB te Ldn. Maar of je daar wijzer van wordt? Vraag het hem maar, in Haarlem of zo. HvS

In het weekend van 23 en 24 maart zijn uit de **tentoonstelling Franka in Zweeloo** (in het gemeentehuis van Zweeloo) 29 originele tekeningen en drie zeefdrukken **gestolen.** Tekenaar Henk Kuijpers laat weten dat het om een aantal van zijn dierbaarste werkstukken gaat en hij wil zijn werk terug! Hij hoopt dat vroeg of laat een of meer van zijn gestolen platen weer opduiken in de stripwereld. Wees alert op de volgende originele strippagina's: pag. 1 uit *De vlucht van de Atlantis*, pag. 3 uit *De blauwe Venus* en pag. 3 uit *Moordende concurrentie*. Van de eerste twee albums missen ook de covers, evenals van *De dertiende letter* en van de Franse editie van *Tanden van de draak*. De totale lijst van gestolen goederen is te lang om hier af te drukken, maar mocht je werk van Kuijpers onder ogen krijgen dat je niet vertrouwt, neem dan contact op met de gedupeerde auteur. De volledige lijst is ook op te vragen bij de redactie.

Niet alleen het werk van Henk Kuijpers is gewild bij de kleptomane medemens. Ook dat van **Pieter M. Dorrenboom** en **Maaike Hartjes** is het slachtoffer geworden van grijpgrage vingers. Uit de *Zone*-expositie in Galerie De Illusie in Rotterdam zijn de volgende dingen verdwenen: een vijftien centimeter hoog poppetje van MC Piep en twee originele platen van *MC Piep* op A3-formaat. Zou de "eerlijke vinder" zo sympathiek willen zijn om contact op te nemen met Studio De Zwarte Handel, Woestduinstraat 155, 1059 SV, Amsterdam, 020 - 6694864?

In het juninummer van **Zone 5300** verschijnt eindelijk het lang verwachte **Mattotti**-verhaal. Geheel in de geest van het nakende Europees Kampioenschap, heeft de Italiaanse tekenvirtuoos een voetbalverhaal bij de redactie ingeleverd. In dat zelfde nummer ook een lang verhaal van **Berend J. Vonk.** Over de inhoud van het julinummer kon de *Zone 5300*-redactie nog niet veel vertellen. Waarschijnlijk staat er een langer verhaal in van Typex. Wel wist een enthousiaste redacteur te melden, dat er een strip van **Dick Matena** aan zit te komen deze zomer. Tussen

...nktvis Produktie

zijn werk voor *Rode Oortjes* door, maakt hij tijd vrij voor een kort zwart-witverhaal, *"want tegenover iedere Gummbah moet er eigenlijk een traditionele tekenaar in het blad staan"*, zo zou Matena gezegd hebben. Benieuwd naar welke verrassingen het tijdschrift de komende tijd nog meer te bieden heeft. HvS

Ook kleine meisjes worden groot. Dat bewijst **Maaike Hartjes** met haar overstap naar uitgeverij De Harmonie/Het Raadsel, thuishaven van o.a. Kamagurka, Gummbah en Peter van Straaten. Voor de Haarlemse Stripdagen moet het tweede deel van *Maaikes Dagboekje* bij haar nieuwe uitgever verschijnen. Dit tweede *Dagboekje* bevat volledig nieuw werk en is weer net zo pietepeuterig als het eerste.

Daarna verlegt Maaike haar grenzen. Haar tweede album bij De Harmonie/Het Raadsel, dat gepland staat voor de Bredase Stripdagen, verschijnt op een formaat tussen A4 en A5 in. Het bevat werk uit Maaikes rijk gevulde schetsboeken: niet alleen stripjes, maar ook veel cartoons en collage-achtige dingetjes. TD

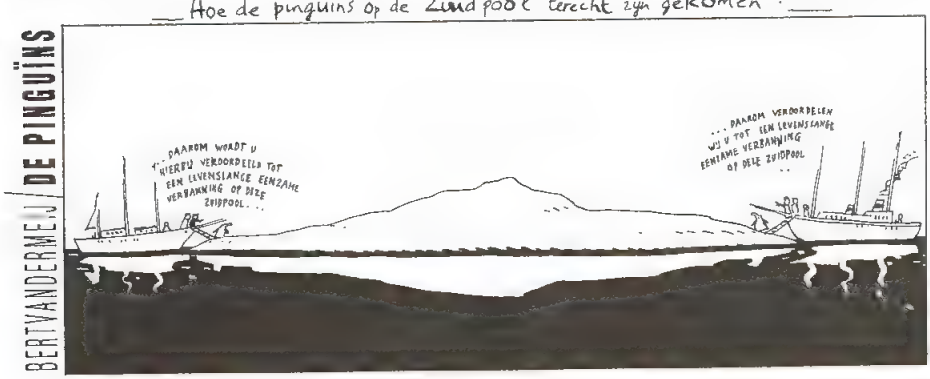
BERT VANDERMEIJ / DE PINGUÏNS
Hoe de pinguins op de Zuidpool terecht zijn gekomen
DAAROM WORDT U HIERBIJ VEROORDEELD TOT EEN LEVENSLANGE EENZAME VERBANNING OP DEZE ZUIDPOOL...
...DAAROM VEROORDELEN WIJ U TOT EEN LEVENSLANGE EENZAME VERBANNING OP DEZE ZUIDPOOL...

Uitgeverij Arboris is trots op zijn "Europese manga" **Nomad**. Inmiddels is duidelijk geworden dat *Nomad* niet maandelijks zal verschijnen, zoals de uitgever aankondigde, maar slechts vier keer per jaar. Een verkooptruc, waar Arboris een stuk minder trots op mag zijn. KvW

Sinds begin maart is de stripwereld met de **Stripkrant** een heus wekelijks stripinformatieblad rijker. Of liever gezegd, was. Want reeds na drie nummers houdt uitgever Vedapress het voor gezien. Minder dan de helft van de stripwinkels was bereid de *Stripkrant* te verspreiden en dat was voor Vedapress te weinig. Momenteel beraadt men zich op de toekomst van de *Stripkrant*. Na de zomervakantie valt de definitieve beslissing of de wiegedood van de *Stripkrant* onherroepelijk is of niet.
Mocht de *Stripkrant* herrijzen, dan blijft volgens Vedapress de redactionele formule in ieder geval ongewijzigd. De koude rillingen lopen ons alvast over de rug, want de *Stripkrant*-redactie blonk drie nummers lang uit in kritiekloosheid. Wat de uitgevers aan persberichten aanleverden, plaatste de redactie gretig als nieuws. De *Stripkrant* stond vol met artikelen, waarboven het kopje "advertentie" op zijn plaats was. Wij vrezen dat ook na de zomer niemand daarop zit te wachten. TD

Magere Hein volgens Boucq

(A Suivre) staat in het aprilnummer stil bij het overlijden van Léo Malet, de schrijver van de door Tardi verstripte *Nestor Burma*-romans. Malet werd 87 jaar. De voorpublikatie van *Casse-pipe à la Nation*, het nieuwe *Nestor Burma*-verhaal door Tardi en Malet, is inmiddels ver gevorderd. In het zelfde nummer is het slot te vinden van de tweede episode over *Maankop* door Boucq en Jodorowsky. Over enige tijd zal de boekuitgave wel volgen. In de laatste nummers van *(A Suivre)* is Boucq eveneens aanwezig met korte humoristische verhalen in zwart-wit, met niemand minder dan Magere Hein in de hoofdrol. Hopelijk leveren die bijdragen ook eens een boekuitgave op. In het meinummer schitteren De Moor en Desberg weer met een aflevering van *Kobe de Koe*. Tenslotte geven Pellejero en Zentner in beide nummers acte de presence met een kort verhaal in kleur. PvG

In de vorige *ZozoLala* dook tot onze grote verbazing het eerste deel van *De eeuwige oorlog* in de *Z-Lijst* op. Bijna tien jaar na verschijning bleek de strip nog steeds aanzienlijk te verkopen. Waarschijnlijk speelde Dupuis' actie de kopers van meerdere Vrije Vlucht-albums enkele gratis kleurenprenten mee te geven ook mee - maar toch. Het succes-duo van *De eeuwige oorlog* heeft inmiddels een nieuwe strip klaar liggen. Tekenaar **Marvano** baseert het nieuwe verhaal, dat *Dallas Barr* heet, opnieuw op een roman van science-fictionschrijver **Haldeman**. *Dallas Barr* zal een nog onbekend aantal delen beslaan in Dupuis' Spotlight-reeks en gaat als het goed is deze zomer van start. TD

De CD-ROM rukt op, ook in de stripwereld. Onder de creatieve naam **BD-ROM** is in het Frans een drietal schijfjes leverbaar, waarop een jaaroverzicht van de Franse strip wordt gepresenteerd. De BD-ROM 1996 is net verschenen en gaat over, jawel, 1995. De disk bevat afbeeldingen van de covers van 750 vorig jaar verschenen albums, plus een karakteristieke pagina uit al die 750 titels en een korte omschrijving. Verder staan er filmfragmenten op van een interview met Vance, dat het Franse stripmuseum te Angoulême opnam, en een database met 4.500 trefwoorden en 1.200 illustraties. De eerder verschenen BD-ROMs over 1993 en 1994 zijn nog leverbaar. Laatstgenoemde CD bevat onder meer videoclips over Bilal en F'murr, evenals -weer een keer- een documentaire over hoe een strip gemaakt wordt. De BD-ROMs zijn te bestellen bij de Franse vestiging van Casterman (66, Rue Bonaparte, 75006 Paris) tegen betaling van FF 360 (1996) of FF 300 (1993 of 1994). Belgische lezers betalen BF 2150 resp. BF 1800. Naast Casterman werkte ook het Franse dagblad *Libération* mee aan de samenstelling van de schijfjes. PvG

In **SjoSji** 12 begint het nieuwste *Franka*-verhaal onder de titel: *Het Portugese goudschip*. Ditmaal is Franka erg gecharmeerd van een kunstrover die ze juist in zijn ambachtelijke bezigheden dient te hinderen. Het is weer een lang verhaal dat uiteindelijk in twee albums uitgebracht zal worden. De start van dit nieuwe avontuur gaat in het blad vergezeld van een voorplaat van Kuijpers hand en een artikel over kunstvoorwerpen in de diverse *Franka*-albums. **SjoSji** 13 is vooral interessant vanwege de voorplaat, waarop Mars en Kees de Boer (altijd goed voor het betere schilderwerk) in eendrachtige samenwerking Valentijn portretteren als Vincent van Gogh met afgesneden oren. In **SjoSji** 14 worden de kids gelokt met pagina's vol puzzels en spelletjes vormgegeven door Peter de Wit, Marc van der Holst en Mars. Ongetwijfeld zal de anarchie weer hoogtij vieren. Ter gelegenheid van de Olympische Spelen zal in **SjoSji** 14 Jean-Pierre vier pagina's lang een passend avontuur beleven. JN

Het lezen van strips was volgens de DDR autoriteiten niet goed voor de gezondheid en het geestelijk welzijn van haar brave burgers. De uitwerking van deze zienswijze in het dagelijks leven is terug te vinden in **Schuldig ist schliesslich jeder...** (ISBN 3-980-3882-0-4; DM 69,00). *"Wer ist schuldig? Jeder der Comics besitzt, verbreidet oder nicht einziehen lässt."* Over het tijdvak 1945 - 1990 bieden Gerd Lettkemann en Michael F. Scholz inzicht in het leven en werken onder strenge censuur. De gevolgen van de repressie voor uitgevers en stripmakers geven zij met behulp van veel illustraties goed vorm. Opvallend is dat ondanks de strenge regelgeving, professionele en zelfs komische beeldverhalen het licht hebben gezien. Informatief. KvW

PEDS!
WAHLKAMPF!
Gibs zu, waschbär, du hast PDS gewählt!
Bist du etwa gegen eine blühende Zukunft?
Aber glaubst du nicht, daß wir a Ruh' vorig?
Doch – vor möchte ich, daß mein Kind auch morgen im Herr noch essen hat
Propaganda van de PDS uit 1990

Loop wanneer je in Haarlem bent even langs bij **Marcel Ruijters.** Hij zal je maar al te graag het **derde deel** van zijn **Thank God it's ugly** verkopen. Voor dertien gulden of 250 franc krijg je een prachtig uitgegeven boekwerkje met tekeningen van La Ruijters zelf, Mat Giesen, Benno Vranken, Jakob Klemencic en nog wat andere namen uit het internationale small press-wereldje. Mocht je hem in Haarlem over het hoofd zien, dan schrijf je gewoon naar zijn uitgeverij: Stichting Monguzzi, Pastoor Jacobsstraat 6, 6133 AM in Sittard. HvS

Het gaat er dan toch van komen: op 10 oktober a.s. wordt in zo'n beetje alle landen van Europa het dertigste album van **Asterix** ten doop gehouden. Aangezien Uderzo in de vorige aflevering op letterlijk verschrikkelijk grappige wijze de emancipatie op de hak nam, houden wij ons hart vast. PvG

Semic Juniorpress brengt een nieuw stripblad op de markt voor de doelgroep waarop ook KinderNet zich op de vroege morgen richt. Onder de titel **KinderNet Clubblad** krijgen de jeugdige lezertjes een blad vol verhaaltjes, knutsel- en spelpagina's en strips. In de aankondiging wordt gemeld dat de tekenfilmseries *Boes* en *Dommel* nu als strip in het blad zullen verschijnen! Vermeldenswaardig is verder dat de avonturen van KinderNet-mascotte Kinno verstript worden door Peter de Smet. Het blad zal in een oplage van 20.000 via de reguliere kanalen worden verspreid. JN

Het nieuwste stripalbum in de multimediareeks **Duistere Steden** van Schuiten en Peeters heet **Het scheve meisje**. Onder dezelfde titel hebben beide auteurs nu ook een kinderboek gemaakt. Ondersteund door illustraties van de hand van Schuiten, vertelt Peeters in dit boek een eenvoudig verhaal dat sterk afwijkt van de albumuitgave. Ook dit boek wordt uitgegeven door Casterman voor 25 gulden. JN

Voor de **Elfquest**-fans is er goed nieuws: in september verschijnt het langverwachte deel 38 van hun favoriete serie, *Terug naar zorgeloos*. De strip heeft een tijdje stil gelegen door de produktieproblemen rond een *Elfquest*-tekenfilm. Nu de tekenfilm is afgeblazen, hebben de Pini's zich weer volledig op hun strip gestort. Met hernieuwd enthousiasme, lijkt het wel, want naast de voortzetting van de reguliere *Elfquest*-reeks, voegt het duo onder de titel *De verborgen jaren* een tweede cyclus aan *Elfquest* toe. Uitgeverij Arboris brengt het eerste deel van *De verborgen jaren* eveneens in september uit onder de titel *Gotava's offer*. KvW

Pieter Dorst (Bikkel)

Het driemaandelijks amateurstripblad **Bikkel** is aan zijn zesde nummer toe. Het blad is twintig pagina's dik en publiceert strips van onder anderen Janko Bosch, Pieter Dorst, Dennis Spaans en Alex Turk. Zoals we van de meeste amateurbladen gewend zijn, is niet al het werk van even goede kwaliteit, maar voor een tientje per jaar is een abonnement geen miskoop. Belangstellenden kunnen schrijven naar: *Bikkel*, Jacob Catsstraat 133, 8265 XN, Kampen. HvS

De proeftuin van de Nederlandse strip woekert voort. Met het stripblad **Chaos** lijkt nóg een podium voor jong talent zich staande te kunnen houden. Al ruim anderhalf jaar biedt *Chaos* onbekende stripmakers de kans hun talenten aan het volk te tonen. De aanpak van

Zookie (Chaos)

Chaos is simpel, maar effectief: een kleurenkopietje op het omslag en lekker veel zwart-witstrips binnenin. Alle strips in het zesde nummer van *Chaos* halen op zijn minst een heel redelijk amateurniveau (Bé, Jack B., Walter Louwerse) en vaak zelfs ietsje meer (DeeJay, Mark Hendriks, Zookie). Nieuwsgierige mensen breken zich dus het hoofd over de volgende zin: *"Op vakantie in Laos, lees ik het liefst de..."* en sturen het juiste antwoord naar Verhagen Metmanstraat 28, 2282 GN Rijswijk, 070 - 3907165. TD

De Nederlandse strip kent een aantal tekenaars van formaat, waar we trots op kunnen zijn. Helaas ligt die fierheid op eigen kunnen niet zo in de volksaard, zodat de tekenaars van eigen bodem ondergewaardeerd worden. Uitgeverij Panda probeert daar al jaren met wisselend succes verandering in te brengen. Het enige nadeel is, dat de prijzen van de Panda-uitgaven vaak de pan uit rijzen en de albums daardoor onbereikbaar zijn voor een groot publiek. Toch willen we aandacht geven aan de nieuwste Panda-uitgave, **Het stormachtige leven van Kapitein Rob** (ISBN 90-6438-163-1). In 144 pagina's schetst Lex Ritman een volledig beeld van de geestelijk vader van Kapitein Rob, Pieter Kuhn. Wie vorig jaar tijdens de Bredase Strîpdagen de *Kapitein Rob*-tentoonstelling heeft gezien, kan zich enigszins een beeld vormen van de inhoud van het boek: veel interviews met betrokkenen en prachtig beeldmateriaal in kleur. De prijs blijft een handicap: *f* 99,00. Voor de liefhebbers (die het ongetwijfeld al in hun bezit hebben) en mensen die meer willen weten over een van de grotere namen uit de Nederlandse stripgeschiedenis. KvW

Na het interview met Art Spiegelman in *ZozoLala 86* willen jullie natuurlijk allemaal meer nieuws over deze "Artmaus". Vorig jaar stelde hij met R. Sikoryak een kettingstrip samen. **The narrative corpse** (ISBN 0-9638129-4-7) heet het zwarte, strak gekaderde stripfiguur, dat door maar liefst 69 stripmakers in het avontuur wordt geworpen. Behalve o.a. Julie Doucet en Robert Crumb leverden enkele Europeanen een schaketje voor de ketting. Voor $ 25.00 lees je eveneens werk van Ever Meulen, Lorenzo Matttotti, Joost Swarte en Kamagurka. KvW

In Memoriam

Ons bereikte het trieste bericht, dat scenarist **Pascal Renard** kort geleden zelfmoord heeft gepleegd. Hij werd 35 jaar. Renard was voor Le Lombard een belangrijke scenarist in opkomst. Hij schreef de verhalen van de net verschenen eerste delen van de series *Wooly Wan* met tekenaar Roels en *Alpha* met de Russische tekenaar Jigounov. Voor Jigounov bewerkte hij ook de teksten van diens debuutalbum *De brieven van Krivtsov*, dat eveneens bij Le Lombard verscheen. Verder schreef hij de one shot *Duistere wateren* voor tekenaar Lenaerts, ook een uitgave van Le Lombard. Eveneens voor Roels verzorgde hij vanaf het tweede deel het scenario van diens Dargaud-serie *Oknam*.

OUDE NUMMERS KOSTEN *f* 4,00 / BF 75 PER STUK ; NUMMERS OUDER DAN 1 JAAR *f* 2,50 / BF50

86 BILL WATTERSON, SPERMINATOR, KOEN HOTTENTOT, ART SPIEGELMAN, Z-LIJST

85 FORMALINE, FOERSTER, FREDERIC BÉZIAN, MARK HENDRIKS

83 CHARLES BURNS, MARS, GNOË

82 ANDREAS, RORK, STRIP 'X-20', CYRRUS, CHRIS BERG

81 HERMANN, JEROEN DE LEIJER, DE WIROJA'S, MARK BEYER

80 VITTORIO GIARDINO, PETER BAGGE, MAAIKE HARTJES, MICHEL PLESSIX

79 FRANK, ULLI BÜRER, GUIDO VAN DRIEL

78 MARTIN LODEWIJK, SIGNED BY WAR, BEREND VONK

77 KRIJTLIJN, BENN, FLORIS OUDSHOORN

76 INKTVIS PRUTDUKTIE, AL DAVISON, GUMMBAH, PETER DE WIT

75 STUDIO FUNNY FARM, AKTUELE INFORMATIE OVER DIVERSE STRIPMAKERS, RUDOLF KAHL, STRIP TOP 75, HET GELE TEKEN, DE VROUW VAN DE TOVENAAR

74 MARCEL RUIJTERS, RICHARD CORBEN

73 BERT VAN DER MEIJ, DAVE McKEAN, CEREBUS

72 TARDI, THE SANDMAN, DON LAWRENCE

71 DICK MATENA, DELGADITO, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '50 TOT NU

69 VROUWEN EN STRIPS, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '30, '40 EN '50

67 FRITZ VAN DEN HEUVEL

66 DAVID LYTTLETON, MOEBIUS, DIRK STALLAERT, LEZERSENQUÊTE-II

64 ALOYS OOSTERWIJK, ALBERTO BRECCIA, MARCO VENANZI

63 HANS KRESSE, LEZERS-ENQUÊTE-I, ERIC HEUVEL

62 EEN KLEINE MOORD, RAIVES, STRIPDAGEN HAARLEM, EDMOND BAUDOIN, FRANÇOIS RIVIÈRE-II, ANGOULÊME '92, TORENS VAN SCHEMERWOUDE

61 CHRISTIAN ROSSI, TRADE PAPERBACKS

58 PAUL TENG, HARD GEKOOKT, ANGOULÊME '91

57 AKIRA, LIAN ONG, FRANSE VERZAMELALBUMS

56 RÉGIS LOISEL, MATTHIAS SCHULTHEISS

55 DANIEL TORRES

54 JEAN-CLAUDE SERVAIS, RAGEBOL, EVA DAM

53 JOSÉ MUÑOZ

51 DAVE McKEAN

50 FRANCOIS BOURGEON, LITTLE NEMO, AKTUELE INFORMATIE OVER STRIPMAKERS, FELICITATIETEKENINGEN EN -STRIPS

44 VITTORIO GIARDINO, GRENOBLE 1989, MOEBIUS

42 ERIC HEUVEL, STRIPKRITIEK, BLITZ, KAMAGURKA

39 SAMBER, YSLAIRE, DORP IN DE RIVIER

38 DE OVERLEVENDE (KRIGSTEIN), ANGOULÊME, DORP IN DE RIVIER

IN DE VAL, JEANNETTE EN ANDRE VERHALEN (BUNDELING ZWART-WIT STRIPS VAN BEREND J. VONK) *f* 6,50/BF 170

ZOZOLALA KLASSIEK-II EEN HERDRUK VAN DE NUMMERS 13 T/M 24 (*f* 37,50/BF 680)

DE GROTE ZOZOLALA INDEX EEN COMPLEET OVERZICHT VAN DE NUMMERS 1 T/M 83 (*f* 4,50/BF 90)

BESTELWIJZE: ZIE KOLOFON (P. 2), MET VERMELDING VAN DE GEWENSTE ARTIKELEN EN JE EIGEN ADRES

Agenda

Vorig jaar vierde Jan Kruis het 25-jarig jubileum van zijn successtrip *Jan, Jans en de kinderen*. Voor het Amersfoortse **museum Flehite** is dat geen belemmering om alsnog uit te pakken met de tentoonstelling **25 Jaar Jan Kruis**. Op de expositie zijn niet alleen tekeningen voor Kruis' bekende *Libelle*-feuilleton te zien, maar ook portretten, reclametekeningen en jeugdwerk. Daarnaast worden ook allerlei bekende attributen uit *Jan, Jans en de kinderen* tentoongesteld. De expositie loopt van **22 juni tot en met 15 september.** Het museum is te vinden aan de Westersingel 50 te Amersfoort en is gesloten op maandag. De entree bedraagt 7 gulden 50, maar kinderen en CJP-houders betalen 3 gulden.

De honderdste verjaardag van de strip zorgt deze zomer in België voor een flinke portie extra stripevenementen. **Tot 13 juni** loopt in het **Antwerpse Mekanik Strip** (Sint Jacobsmarkt 73; 03 - 2342347) nog een retrospectieve rond het werk van **Loustal**. Iets heel anders is de vijftigste verjaardag van **Lucky Luke**, Morris' parodie op de klassieke western-film. Die wordt **van 4 juni tot 6 oktober** in het **Belgisch Centrum van het**

Beeldverhaal (Zandstraat 20, Brussel; 02 - 2191980) heel toepasselijk gevierd met een expositie over de raakvlakken tussen strip en film. De *Luke*-liefhebbers die **tussen 1 juli en 31 december** in **Charleroi** verzeild raken, kunnen daar eens een kijkje nemen in het metrostation onder het standbeeld van hun favoriete niet-rokende cowboy. De ondergrondse (071 - 276742) biedt *"een permanente tentoonstelling over het werk van Morris"*.

Andere Eeuwfeest-exposities deze zomer: **van 15 tot 30 juni** in **Cultureel centrum De kruisboog** te **Tienen** (016 - 779653) werk van scenarist **Raoul Cauvin**. **Van 1 juli tot 31 augustus** in het **Versterkt domein van de Citadel** te **Namen** (081 - 408010) **De provincie Namen in strips en de Naamse auteurs**. **Van 1 tot 31 juli** bij **Mekanik Strip** in **Antwerpen** een retrospectieve rond een eeuw strips onder de titel **Centennial exhibition.** De opening van deze expositie op **1 juli** wordt luister bijgezet met een heus eeuwfeest, de **Yellow Kid Party**. **Van 10 juli tot 9 september** in het **Brusselse Movenpick Hotel** (P. Spaaklaan 15; 02 - 6456111) *De laatste reis van Jules Verne* met bloedmooi zwart-wit werk van **François Schuiten**. **Van 13 juli tot 18 augustus** in het **Provinciaal toeristisch domein** te **Blégny** (041 - 874333) **Strips onder de grond** over de mijnen in de strip. En **van 15 juli tot 15 augustus**, tenslotte, in de kelders van het stadhuis van **Virton** (063 - 578904) *Landelijke architectuur in hedendaagse strips* met werk van **Jean-Claude Servais**.

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staan de prijs (Hfl/BF) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

--------- Te verschijnen in juni --------

- Arboris -

NOMADBUNDEL 1-4 (Morvan/Buchet/Savoia) 34,95/695; hk. *Waarschijnlijk laat deze bundel nog enige tijd op zich wachten (zie PrikBord).*

DE RUIMTEMEERMIN (Diversen) 9,95/195; sk; 19,95/395. *De uitgever noemt de verhalen in deze bundeling erotisch.*

LANFEUST VAN TROY 2: THANOS DE ONGEMANIERDE (Tarquin/Arleston) 9,95/195; sk; 19,95/395; hk.

LIEFDE EN GELUK 5: HOP!MANNEN (De Jager) 9,95/199; sk; 17,95; hk.

TRIGIË 12: DE GEWETENLOZE BEDIENDE (Lawrence/Butterworth) 9,95/199; sk; 29,95/550; hk. *Herdruk met nieuw omslag en nieuwe lettering.*

- C.I.C. -

JOOP KLEPZEIKER 11 (Schreurs) 12,50; sk.

- Dargaud -

DE ONNOEMBAREN 7: ALIX-NONI TENGU (Yann/Conrad) 11,25; sk. *In het Frans verscheen dit album in twee versies: één met een goede goede afloop en één met een slechte afloop. Over verkooptrucs gesproken.*

- Dupuis -

JEROME K. JEROME BLOKS 11: HET HART RECHTS (Dodier) 8,95; sk.

LARGO WINCH 7: DE BURCHT VAN MAKILING (Francq/Van Hamme) 9,75; sk;

PAPYRUS 19: DE TIEN MOORDDADIGE MUMMIES (De Gieter) 8,95; sk. *Hopelijk krijgen die mummies de hoofdpersoon nu eindelijk eens te pakken.*

ROBBEDOES ALBUM 220 (Diversen) 19,50; hk.

ROBBEDOES STRIP EN SPELBOEK (Diversen) 8,95; sk.

- De Geïllustreerde Pers -

DE BESTE VERHALEN VAN DONALD DUCK 87: ALS VALSSPELER (Disney) 7,95/160; sk.

OOM DAGOBERT 53: HET LEVENSVERHAAL VAN EEN STEENRIJKE EEND 1877 - 1880 (Disney) *Dit eerste deel van een vijfdelige cyclus bevat een stamboom van de Duck-familie.*

- Geknipt Papier -

HET WALDMEISTER MYSTERIE (Ihine) 17,50/295; hk; 59,95/995; luxe.

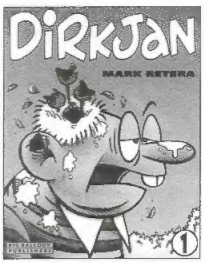

- Big Balloon -

CASPER & HOBBES 3: KNALLERS (Watterson) 14,95; sk. *Nogmaals aangekondigd.*

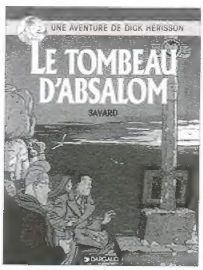

17,50; hk.

MELISANDE 3: INFERNO (Clarke/Gilson) 8,95; sk.

PAPARAZZI 1: MET FLASH EN FLAIR (Mazel/Cauvin) 8,95; sk.

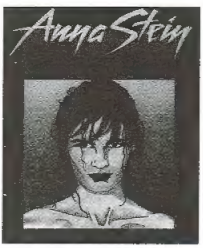

WAYNE REDLAKE 1(Lamy/Cailleteau/Vatine) 28,95; 495; hk.

TIMON VAN DE VELDEN 6: PATRIOT (Klimos/Bardet) sk. *De harde-kaftversie is reeds verschenen.*

- Land Productions -

STAMGASTEN 32 (Van Driel) 8,95; sk.

- Le Lombard -

ADLER 6: HET VERLOREN EILAND (Sterne) 9,95. *Slot van het tweeluik dat met Black Bounty begon.*
BRUNO BRAZIL 4: DE VERSTEENDE STAD (Vance/Greg) 9,95; sk. Herdruk.
DOMMEL 33: EEN GEMENGD BOEKET VOOR DOMMEL (Dupa) 8,95; sk.
HIGH SCHOOL GENERATION 4: PHOENIX (Denayer) 9,95; sk.
DE POOLSTER 3: DE ONECHTE TWEELING (Delaby/Delisse) 9,95; sk.

- Loempia -

ORION 2: DE STYX (Martin) 8,95; sk; 32,00; hk. *Binnenkort verschijnt bij Casterman ook de nieuwe Alex.*
URBANUS 58: EEN EUFRAZIE TEVEEL (Linthout) 6,50; sk.

- De Schaar -

DR. MOLOTOW 1: DE VAL VAN CAMP (Ruijters) 14,75/250; sk. *Herdruk.*

- Semic Junior Press -

DOSSIER MICHEL VAILLANT: JACKY ICKX; 9,95; sk.

- Wiggers -

JAN, JANS EN DE KINDEREN 2 (Kruis) 8,95; sk. *Herdruk. Ook de delen 4, 5 en 17 worden herdrukt.*

- Zet. El -

SOEPERMAN: EN DE ELFDE DIMENSIE (Uilenbroek/Ritstier) 8,50/160; sk. *Korte verhalen van Soep' alsnog in albumvorm.*

- - - - - - - - Te verschijnen in juli - - - - - - - -

- Arboris -

GILLES DE GEUS 7: WILLEM DE ZWIJGER (Kolk/De Wit) 29,95/595; luxe. *Genummerde oplage, inclusief een 16 pagina's tellend dossier.*
DE META-BARONNEN 1: OTHON VAN SALZA (Gimenez/Jodorowsky) 11,95/240; sk.
ANNA STEIN: SCHANDAAL IN WENEN (Putzker/Brödl) 39,95/795; luxe. *Luxe bundeling van de eerste drie delen van de reeks.*
STRIPSPOTTERS 5 (Brunel) 9,95/195; sk.

- Big Balloon -

DIRKJAN (Retera) 9,95/199; sk. *Humoristisch debuut. Bekend uit de SjoSji.*
JEAN-PIERRE 3 (De Kort) 14,95/280; sk.
BILLIE TURF 3 (Richards e.a.) 8,95/180; sk. *Herziene herdruk.*

- De Geïllustreerde Pers -

DE BESTE VERHALEN VAN DONALD DUCK 88: ALS EEN KIP ZONDER KOP (Disney) 7,95/160; sk.
DONALD DUCK POCKET 37: DE EERSTE OLYMPISCHE KAMPIOEN (Disney) 7,95/160; sk.
DONALD DUCK POCKET 38: DE MAALSTROOM VAN DE TIJD (Disney) 7,95/160; sk.

- Geknipt Papier -

FINKEL 2: OCEAAN (Gine/Convard) 28,95/495; hk.
GIACOMO C 6: DE RING VAN DE FOSCA'S (Griffo/Dufaux) 28,95/495; hk.
DE MACHT DER ONSCHULDIGEN 3: PROVIDENCE (Hirn/Brunschwig) 32,50/550; hk.
DE RATTEN 1 (Péluc) 28,95/495; hk.

- Mana -

LITTEUL KEVIN 2; 6,95; sk.

- Talent -

CRYOZONE 1: KOUD ZWEET (Bajram/Cailleteau) 14,50; sk. *Nieuwe science-fictionreeks van de makers van Aquablue.*
DOCK 21 1 (Mounier/Rudolphe) 14,50; sk.
DOCK 21 2 (Mounier/Rudolphe) 14,50; sk.
EVA K. 2: AMINA (Baruti/Giroud) 14,50; sk.
GILGAMESJ 1: HET TWEESTROMEN-LAND (Zimmerman/Matton) 14,50; sk.
GORN 3: DE DANS DER VERVLOEKTEN (Tiburce) 14,50; sk. *Verdienstelijke fantasy. Zie Het Laatste Oordeel voor een recensie van het eerste deel.*
DE LAATSTE WOLF VAN OZ (Lidwine) 14,50; sk. *Fantasy.*
LEO LODEN 4: BARBECUE IN DE PROVENCE (Carrere/Arleston) 12,50; sk.

RAILS 1: JAGUARS (Simon/Chauvel) *Drama over rassentegenstellingen met de subtiliteit van een Chuck Norris-film. Verschijnt in vier delen.*
ROGON 1: DE WITTE WOLF (Chabert/Convard) 14,50; sk. *Historische thriller.*
VLIEGENDE TIJGERS 3: BLIKSEM OVER DE YANG TSE (Nolani/Molinari) 12,50; sk.

- - Niet aangekondigd toch verschenen - -

ALDEBARAN 3: DE FOTO (Leo) Dargaud; 9,50; sk.
ALIOT 1: HET KIND DER DUISTERNIS (De la Fuente/Jodorowsky) Dargaud; 9,50; sk. *Jodorowsky op zijn slechtst. Zie Het Laatste Oordeel.*
BARBERAAL 1 (Stok) 15,00; sk. *Grappig autobiografisch debuut. Uitgebracht in eigen beheer inclusief singletje van Captain Nemo.*
DE BELEVENISSEN VAN GOVERT SUURBIER 1: PAPOEA'S (Verran/Yann) Le Lombard; 9,95; sk. *Zie Het Laatste Oordeel.*
DE BLONDE SULTANE (Goetzinger/Christin) Dargaud; 28,50; hk. *Zie Het Laatste Oordeel.*
CHINEES ROOD 3: ZHÁN ZHÉNG (Robin) Geknipt Papier; 13,25; sk.
GARFIELD 45: VOELT NATTIGHEID (Davis) De Vrijbuiter; 6,95; sk.
GIPSY 1: DE ZWERVER VAN DE C3C (Marini/Smolderen) Arboris; 11,95/240; sk.
HARRIE & ERP IN DE KOMISCHE VERHALEN 1: HOI ARTHUR (Roede) Studio Roede; 3,95; sk. *Sympathieke eigen-beheeruitgave. Zie PrikBord.*
BRUCE J. HAWKER 7: HET KONINKRIJK VAN DE HEL (Vance/Duchâteau) Le Lombard; 9,95; sk.
OME HENK 3: KORTE KNALLERS (Nijssen/Van de Plas) Bruna; 9,90; sk.
DICK HERRISON 7: DE TOMBE VAN ABSALOM (Savard) Dargaud; 9,50; sk.
HOEMPA PA 2: ZWAAIT DE KRIJGSBIJL (Uderzo/Goscinny) Albert-René; 9,95; sk. *Herdruk onder het onzinnige motto "Asterix presenteert zijn Grote Broer."*
IMPUDICA (Serpieri) Loempia; 39,90; hk.
JOMMEKE 186: DE PRUIK VAN ANATOOL (Nys) Het Volk; 6,80; sk.
JOMMEKE PARODIE 1: HETE AVON-TUREN; Thumor; sk. *Auteur en prijs onbekend. Er verscheen ook een tweede deel: Erop of eronder. Die Jommeke!*
DE JONGE JAREN VAN ROODBAARD 1: DE BROEDERS VAN DE KUNST (Redon-do/Perrissin) Dargaud; 9,50; sk.
JULES EN OLLIE 13: HORATIUS IN HEERLEN (Wolterink/Van der Meer).
JULES EN OLLIE 15: MARKANT MAAS-TRICHT (Van de Pol/Van der Meer) K.B.U.; 12,50; sk. *Ook in Heerlen en Maastricht gelden Loesjes woorden: waarschuwing, reclame kan ontevreden en hebzuchtig maken.*
LUKT HET EEN BEETJE? (Van Straaten) Maarten Muntinga; 14,00; sk.
SAMBER 3: IK WEET DAT JE TERUG ZULT KOMEN (Yslaire) Talent; 150,00. *Luxe herdruk.*
SEM & ISHTAR 1: HIJ DIE ZOEKT (Tan-diag/Luhinburg) Talent; 14,50; sk.
DE STAMGASTEN 31: KOUWE DRUKTE (Van Driel) Land Productions; 8,95; sk.

TOONDER FRIES 4: IT KUKEL (Toonder) Le Chat Mort; 24,95; sk; 125,00; hk. *Deze "Frysk spesjaliteit" verscheen op oblong-formaat.*
MICHEL VAILLANT 6: HET VERRAAD VAN STEVE WARSON (Graton) Graton Éditeur; 8,95; sk.
VLIEGENDE TIJGERS 1: RAIDS OP RANGOON (Nolani/Molinari) Talent; 12,50; sk. *Werden déze tijgers maar met uitsterven bedreigd...*
DE WATERS VAN DODEMAAN 7: DE OORLOG VAN DE GODEN; Glénat; 29,95; hk.